

Nr 260.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen angående dispositionen av vissa till Strömsholms hingstdepå anslagna fastigheter; given Stockholms slott den 4 april 1913.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, vill Kungl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen att

dels medgiva, att nedannämnda, till Strömsholms hingstdepå nu anslagna fastigheter i Västmanlands län må sålunda disponeras,

att den del av Strömsholms kungsladugård i Kolbäcks socken, som benämnes Herrskogsjorden och är belägen väster om Oxelösund—Flen—Västmanlands järnväg samt norr om Herrskogsvägen och innefattar en areal av 49 hektar 81.70 ar, ävensom lägenheterna Rytterns äng och Skarpan i Rytterns socken, lägenheten Libergsäng i Torpa socken jämte det mindre område av Liberga skog i samma socken, som må finnas erforderligt för beredande av byggnadsplatser, lägenheten Kobergsäng i Arboga socken och lägenheten Husbondängen i Kungs Barkarö socken må efter verkställd styckning och saluvärdering försäljas enligt kungörelsen den 31 december 1909 angående förändrade grunder för åtgärder i syfte att åt mindre bemedlade och obemedlade bereda tillfälle att förvärva egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar och med iakttagande av de i kungl. brevet till domänstyrelsen samma dag meddelade närmare bestämmelser i fråga om tillämpningen av berörda grunder; samt

att lägenheten Uddhagen i Kung Karls socken likaledes må försäljas, varvid det må ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma, huruvida det må medgivas Kungsörs köping att helt eller delvis förvärva lägenheten, i vilken händelse köpeskillingen skall bestämmas i den ordning, gällande förordning angående jords eller lägenhets avstående för allmänt

behov stadgar; skolande, därest Kungsörs köping icke förvärvar lägenheten eller mer än en del av densamma, lägenheten eller den återstående delen därav försäljas enligt ovanberörda kungörelse och kungl. brev den 31 december 1909;

dels medgiva, att de för ovanberörda fastigheter Herrskogsjorden, Rytterns äng, Skarpan, Libergsäng jämte erforderlig del av Liberga skog, Kobergsäng, Husbondängen och Uddhagen inflytande köpeskillingar eller, därest och i den mån samma fastigheter icke försålts med tillträdesrätt för köpare den 14 mars 1914, från och med sistnämnda dag fastigheterna själva må tillföras statens domäners fond;

dels medgiva, att de för samma fastigheter inflytande köpeskillingar må användas till inköp av skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark ävensom till inlösen av ströängar å kronoparkerna i Norrland och Dalarna;

dels ock medgiva, att samtliga övriga till Strömsholms hingstdepå nu anslagna fastigheter må från och med den 14 mars 1914 tillföras statens domäners fond, dock, med undantag av dels det jordområde vid Strömholm, varå själva depåbyggnaderna med tillhörande anläggningar äro belägna, jämte dessa byggnader och anläggningar ävensom så stor del av f. d. lönejordarna, som erfordras för depåpersonalens behov, dels ock den till den 14 mars 1924 utarrenderade egendomen Strömsvik.

De till ärendet hörande handlingar och kartor skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förbliver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Alfred Petersson.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 4 april 1913.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern STAAFF,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena greve EHRENSVÄRD,
Statsråden: PETERSSON,
 SCHOTTE,
 BERG,
 BERGSTRÖM,
 PETRÉN,
 STENSTRÖM,
 LARSSON,
 SANDSTRÖM.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Petersson anförde:
I västra delen av Västmanlands län äger staten den stora och värdefulla egendomen Strömsholm med underlydande fastigheter, som numera är anslagen för uppehållande av därvarande hingstdepå och vars avkastning för sådant ändamål disponeras av stuteriöverstyrelsen. Huvuddelen av egendomen är utarrenderad i flera lotter, vilkas arrendetid utlöper den 14 mars 1914. Jag anhåller nu att få underställa Kungl. Maj:ts prövning frågan huru med denna egendom bör förfaras efter nämnda tidpunkt.

Jag torde till en början få, i anslutning till en av nedan omförmälda sakkunniga lämnad historisk redogörelse, meddela några uppgifter rörande egendomens användning intill nuvarande tid.

Historik.

Det äldsta historiska meddelandet rörande Strömsholm synes vara från år 1557, varav framgår, att konung Gustaf I vid den tiden därstädes »beganste bygga sig en sätegård». År 1621 anlades å Strömsholm en »stallstat», som, om man bortser från de av Gustaf I å de nybildade kungsgårdarna för kavalleriets remontering anlagda s. k. »stogångarna», torde vara första upprinnelsen till stuteri inom riket.

Strömsholm förlänades längre fram till drottning Hedvig Eleonora, som lät uppföra det nuvarande slottet. Om stuteriets organisation och verksamhet under denna drottningens tid är föga bekant, men känt är, att stuteriet vid Strömsholm och Kungsör år 1694 övergick från dess dåvarande innehavare Esbjörn Pehrsson till kronan. Stuteriet ägde då 169 äldre och yngre hästar. Karl XI upprättade år 1696 för detsamma en underhålls- och utfodringsstat, vilken förblev gällande till år 1719. Vid stuteriet skulle enligt denna stat finnas 235 hästar. Till täckande av kostnaderna för stuteriet samt till utfodring av hästarna anslogs, bland annat, åtskilliga kronan tillhöriga ängar vid Strömsholm, vilka stuteriet innehade till dess omorganisation år 1812, samt avkastningen av åtskilliga hemman, som av Karl XI inköptes för stuteriets räkning. År 1764 lades Kungsörs kungsladugård, som för kronans räkning varit bortarrenderad, under stuteriet. År 1780 överlät änkedrottning Lovisa Ulrika Strömsholms slott och koladugård till kronan, alldenstund Kungl. Maj:t funnit det förmånligt att för stuteriet begagna ladugården.

I anledning av en ständernas skrivelse tillsatte Kungl. Maj:t den 10 september 1810 en kommitté för att utarbeta en ändamålsenlig reorganisationsplan för stuteriet, därvid såsom villkor, bland annat, skulle iakttagas, att Kungsörs kungsladugård skulle skiljas från stuteriet. I enlighet med ständernas beslut blev också samma kungsladugård från stuteriet indragen och för statens räkning utarrenderad, en åtgärd, som anses vara början och en av de väsentligaste orsakerna till Strömsholms stuteris sedermera iråkade förfall.

I överensstämmelse med av 1810 års kommitté åren 1811—1812 avgivna betänkanden fastställde Kungl. Maj:t sistnämnda år, att stuteriet skulle bibehållas vid Strömsholm men upphöra vid Kungsör, slottsstaten skiljas från stuteriets, den jord och de lägenheter under Strömsholm och Kungsör, vilka för stuteriet icke voro behöfliga, på 25 år utarrenderas, stuteriets byggnader och boställshus m. fl. iordningställas för det belopp, 30,195 rdr banco, rikets ständer därtill anslagit, den yttre ekonomien ställas under landshövdingen i Västerås samt den närmaste ledningen av stuteriet övertages av en direktör. På grund av nådigt bemyndigande fortsatte emellertid kommittén med överstyrelsen

av stuteriet, tills Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 14 juli 1818 slutligen förordnade, att kommitténs befattning med stuteriet från och med den 1 nästföljande oktober skulle upphöra, och förnyades därvid föreskriften, att stuteriets ekonomi skulle övertagas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västmanlands län, dock i fråga om allt vad som rörde stuteriet tillhöriga lägenheters skötsel och utarrendering m. m. under ledning av kammarkollegium, på samma sätt som med rikets övriga domäner ägde rum. Skötseln och överinseendet av själva stuteriet skulle fortfarande tillkomma dess chef.

I vad berörda beslut avsåg själva stuteriets förvaltning förändrades detsamma redan den 28 september 1818 genom ett nytt nådigt brev. Åt riksmarskalken m. m. greve von Essen uppdrogs nämligen att övertaga styrelsen över hela Strömsholms stuteriinrättning, »för vården av vilken han ensam skulle bli Kungl. Maj:t ansvarig». Genom nådigt brev den 2 december samma år överlät Kungl. Maj:t till honom administrationen av statens stuterier vid såväl Strömsholm som Flyinge samt jämväl av skvadronhingsthållningen under namn av stuteriöverstyrelsen i Stockholm.

Beträffande själva stuteriet fastställde Kungl. Maj:t sedermera, att tillämpas från och med år 1826, den omorganisationsplan, som av för detta ändamål tillkallade kommitterade föreslagits, varigenom stuteriet mera direkt och i större omfattning kom att ingripa i lanthästaveln. Genom nådigt brev den 1 november 1872 förordnade Kungl. Maj:t slutligen, att Strömsholms stuteri skulle indragas och i stället där underhållas en »lantbeskällardepå med beskällare för alla gagns bruk».

Såsom förut nämnts stod skötseln och utarrenderingen av Strömsholmsegendomarna under kammarkollegii ledning. Genom nådig skrivelse till domänstyrelsen den 4 maj 1883 förordnade Kungl. Maj:t, att denna förvaltning skulle tillhöra domänstyrelsen, som jämväl i 1 § i den för styrelsen nu gällande instruktion av den 16 oktober 1908 fått sig ålagt att hava vården och inseendet över för stuteriernas (hingstdepåernas) räkning utarrenderade egendomar.

År 1868 upprättades därjämte å Strömsholm en ridskola för arméns officerare och denna stod till år 1904 under samma ledning som hingstdepån. Från och med sistnämnda år fick emellertid ridskolan egen styrelse och förvaltning.

Strömsholms egendom omfattar dels två större komplexer, det ena beläget omkring själva slottet och det andra utmed västligaste stranden av Mälaren mellan Köping och Kungsör, dels ock åtskilliga ägor på spridda ställen. Ägor med en areal av 661 hektar 20.20 ar och med ett

*Egendomens
nuvarande
allmänna
disposition.*

taxeringsvärde av 248,600 kronor disponeras direkt av hingstdepån. Dessa ägor äro till väsentligaste delen belägna inom Strömsholmskomplexet och utgöras i övrigt av vissa skogslotter och grusåsar. En avsevärd del av dessa ägor inom sagda komplex har emellertid genom depåns egen försorg — alltså utan förmedling av domänstyrelsen — utarrenderats till den 14 mars 1914. Den till Strömsholmskomplexet jämväl hörande egendomen Strömsvik med en areal av 315 hektar 56 ar samt med ett taxeringsvärde av 115,300 kronor är på grund av nådigt brev den 31 december 1902 intill den 14 mars 1924 utarrenderad till remonteringsstyrelsen. Samtliga övriga ägor med en areal av 2,229 hektar 61 ar och ett taxeringsvärde av 739,600 kronor äro genom domänstyrelsens försorg upplåtna på arrende intill den 14 mars 1914 i arrendelotter av mycket växlande storlek. Den till hingstdepån anslagna egendomens totala areal uppgår till 3,206 hektar 37.2 ar, därav 1,541 hektar 40.1 ar åker, 673 hektar 19.8 ar äng, 866 hektar 64.4 ar avrösningsjord och 125 hektar 12.9 ar impediment. Den egentliga skogsmarkens areal uppgår till 697 hektar 94.2 ar, fördelad på många smärre områden. Egendomens hela taxeringsvärde uppgår till 1,103,500 kronor.

Såsom bilaga vid detta protokoll torde få fogas en tabell över egendomarnas arealer, arrendebelopp, taxeringsvärden, brandförsäkringsvärden m. m.

Domänstyrelsen
27/s 1910.

Sedan domänstyrelsen i skrivelse den 27 maj 1910 hemställt om föreskrifter, huru med förvaltningen av de genom styrelsens försorg för Strömsholms hingstdepås räkning utarrenderade hemman och lägenheter skulle förfaras efter den 14 mars 1914, anförde stuteriöverstyrelsen, efter inhämtande av yttrande av vederbörande depåchef, i skrivelse den 26 augusti 1911 härom bland annat följande.

Stuteriöverstyrelsen
20/s 1911.

Styrelsen ville till en början fästa uppmärksamheten vid det av chefen för depån omförmälda förhållandet, att den utarrenderade jorden, vilken i sig själv i allmänhet vore av ypperlig beskaffenhet, med få undantag befunne sig i mycket låg kultur. Anledningarna härtill vore huvudsakligen följande.

Ett icke ringa antal av de till dessa egendomar hörande smärre lägenheterna vore i saknad av byggnader, och, då de icke kunnat med fördel brukas tillsammans med huvudgårdarna, hade enda möjligheten för deras tillgodogörande hittills varit, att arrendatorerna i sin ordning utarrenderat dem till personer, som hade egna jordbruk i närheten. Tydligtvis borde vid uppgörandet av nya arrendekontrakt åtgärder vidtagas för att detta förhållande skulle upphöra.

Ett menligt inflytande å jordens kultur hade även utövats därav, att arrendeavgifterna till största delen erlagts in natura i form av hö, halm och havre, vilket tydligitvis vore till förfång för egendomarna, enär å desamma producerat hö och halm alltså icke blivit där uppfodrat. Detta hade åter föranlett, att gödseltillgången blivit otillräcklig för egendomarnas behöriga hävd.

Härvid borde tillika anmärkas, att åbyggnaderna å den under arrendatorernas eget bruk varande jorden i de flesta fall vore otillräckliga, så att, även om arrendekontrakten icke lagt hinder i vägen för uppställandet av tillräckliga kreatursbesättningar, detta ändock icke låtit sig göra på grund av bristande ladugårdsutrymme. Visserligen hade arrendatorerna i rätt stor omfattning uppfört dem själva tillhöriga åbyggnader, men arrendatorernas byggnader vore ganska bristfälliga och i många fall olämpligt belägna.

Om egendomarna nu skulle ånyo utarrenderas, vore det tydligt, att staten måste tillse, det möjligheter bereddes arrendatorerna att uppbringa dem i högre kultur, ävensom att övriga förhållanden därstädes ordnades på ett tillfredsställande och mot nutida fordringar svarande sätt.

Depåchefen hade beräknat kostnaderna för inlösen av arrendatorernas egna byggnader till 140,000 kronor. I anledning härav ville stuteriöverstyrelsen framhålla, att, ehuru kronan icke hade skyldighet att inlösa arrendatorernas egna byggnader, åtskilliga skäl måhända kunde föranleda, att åtminstone en del av dessa efter förutgående värdering förvärvades för statsverket.

Uppenbart vore, att de direkta kostnaderna för Strömsholmsegendomarnas försättande i sådant skick med avseende å åbyggnader, att de motsvarade tidens krav och möjliggjorde ett fullt ekonomiskt utnyttjande av jorden, i varje fall skulle uppgå till ett mycket betydande belopp.

Dessa förhållanden kunde måhända framkalla tanken på, att Strömsholmsegendomarna borde antingen försäljas, för att staten måtte besparas de stora utgifter, som föranleddes av nybyggnader samt inlösen av arrendatorernas egna hus m. m. och vilka ej kunde undvikas vid ett förnyat utarrenderande, eller ock disponeras på annat sätt än vad hittills varit fallet, mot det att till stuteriöverstyrelsens förfogande ställdes en årlig ersättning, motsvarande arrendebeloppet för egendomarna.

Därvid ville stuteriöverstyrelsen emellertid bestämt framhålla, att styrelsen icke under några omständigheter kunde biträda något eventuellt förslag om dessa egendomars avskiljande från hingstdepån mot endast en årlig ersättning, motsvarande arrendebeloppet för desamma, enär, bland annat, det icke syntes vara möjligt att nu kunna bestämma

ett belopp, som för all framtid skulle fullt motsvara avkastningen av dessa högst värdefulla domäner.

Endast under den förutsättning att till stuteriöverstyrelsen på en gång överlämnades ett kapital, motsvarande det nuvarande taxeringsvärdet å egendomen i dess helhet, med rätt för styrelsen att använda detta kapital för upprättande av ett tidsenligt halvblodsstuteri, samt att dessutom ett erforderligt belopp för ett sådant stuteris ytterligare utveckling och årliga underhåll ställdes till styrelsens förfogande, ansåge styrelsen för sin del, att en dylik förändring skulle kunna ifrågasättas och att densamma under sådana förhållanden skulle kunna bliva till större gagn för den ädla hästaveln än bibehållandet för Strömsholms hingstdepås räkning av egendomarna i fråga.

Sedan styrelsen här efter något berört frågan om inrättande vid Ottenby av ett dylikt halvblodsstuteri — vilket ärende jag förut denna dag underställt Kungl. Maj:ts prövning — har styrelsen framhållit möjligheten av att i sådan händelse Strömsholms hingstdepå skulle kunna alldeles nedläggas. Därest Kungl. Maj:t skulle finna frågan om upprättande av ett statsstuteri å Ottenby samt nedläggande av hingstdepån å Strömsholm förtjänt att upptagas till detaljerad behandling, syntes förändrade föreskrifter böra meddelas rörande dispositionen av Strömsholms- och Ottenbydomänerna efter löpande arrendeperioders utgång.

Jag vill i detta sammanhang erinra, att stuteriöverstyrelsen i ett den 15 november 1912 avgivet detaljerat utlåtande angående inrättande av ett statsstuteri å Ottenby föreslagit, att vid Strömsholm skulle bibehållas en hingstdepå, dock minskad till att omfatta endast omkring 30 beskällare, samt att Kungl. Maj:t förut denna dag, på min tillstyrkan, gillat detta förslag.

Med anledning av stuteriöverstyrelsens framställning den 26 augusti 1911 inkom domänstyrelsen med yttranden av vederbörande domänintendent och Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västmanlands län samt eget utlåtande av den 29 december 1911.

Kungl. Maj:ts
befallnings-
havande
11/12 1911.

Kungl. Maj:ts befallningshavande förklarade sig hava vunnit fullgiltigt stöd för den uppfattningen, att ifrågavarande egendomar beträffande sättet och villkoren för deras utarrendering kommit att erhålla en undantagsställning, varigenom dessa i och för sig värdefulla fastigheters rationella brukande förhindrades, till skada och förlust ej blott för kronan utan även för vederbörande arrendatorer. Ett oavvisligt villkor för ett bättre ordnande av nämnda egendomars förvaltning syntes därför vara att de, såvitt möjligt, i fråga om dispositionen likställdes med övriga

kronans jordbruksdomäner och att sålunda för dem tillämpades enahanda bestämmelser, som för dessa senare vore gällande. För sådant ändamål ansåge Kungl. Maj:ts befallningshavande nödvändigt, att noggrann undersökning gjordes till åstadkommande för de delar av fastigheterna, som icke ansåges böra försäljas, utan fortfarande skulle på arrende upplåtas, av en uteslutande från jordbrukssynpunkt lämpad plan för deras uppdelning i arrendelotter, avsedda att var för sig utarrenderas på de för andra statsdomäner vanliga villkor, sålunda mot kontant arrende och jämväl nybyggnadsskyldighet, där sådan kunde påkallas. Nu antydda omläggning i berörda egendomars förvaltning skulle emellertid otvivelaktigt efter nu löpande arrendeperiods utgång för en lång tid framåt förorsaka en högst avsevärd reducering i de därifrån inflytande årliga arrendeinkomsterna och sammanhänge sålunda på det närmaste med frågan, huruvida och på vad sätt Strömsholms hingstdepå kunde frigöras från beroendet av arrendeavkastning från nämnda egendom, vilket viktiga spörsmål tarvade särskild utredning, innan ärendet rörande egendomarnas förnyade disposition slutbehandlades.

Domänstyrelsen har i sitt utlåtande instämt i vad Kungl. Maj:ts befallningshavande anfört i fråga om sättet och villkoren för en förnyad utarrendering. Genom den sålunda förordade omläggningen av arrendeupplåtelseerna skulle egendomarnas värden med säkerhet komma att småningom stegas.

Domänstyrelsen
28/12 1911.

Den 17 maj 1912 anmälde jag detta ärende för Kungl. Maj:t och anförde därvid, att då det av vad stuteriöverstyrelsen sålunda anfört tydligt framginge, att genomgripande förändringar beträffande dispositionen av ifrågavarande egendom vid nu gällande arrendeavtals upphörande borde vidtagas, det syntes mig nödigt att, innan beslut i ämnet fattades, en ingående undersökning verkställdes och förslag upprättades i sådant hänseende. Strömsholmsegendomarna utgjorde tillsammans ett av de mest betydande jordbrukskomplex, som kronan för närvarande ägde. Av så mycket större vikt vore det därför att med deras disposition för framtiden så ordnades att, på samma gång staten erhöle tillbörlig avkomst av jorden, denna tjänade till utkomst och bärgning för så många som möjligt. En intensiv och fullt rationell skötsel borde uppställas som mål. Vid den ifrågavarande undersökningen borde sålunda tagas under omprövning huruvida och i vilken mån delar av egendomen eller lägenheter därå borde försäljas eller annorledes upplåtas till småbruk och egna hem. Möjligen kunde fråga uppstå om försäljning av viss del även för annat ändamål. Plan för såväl eventuell

*Departements-
chefen*
17/5 1912.

styckning som försäljning borde uppgöras och det ungefärliga försäljningsvärdet beräknas. Vad som av egendomen ansåges böra bibehållas i kronans ägo — och detta skulle antagligen bli fallet med den övervägande delen — borde fördelas i lämpliga områden för utarrendering, i vilket sammanhang också kostnadsfrågor för inlösen eller uppförande av nödiga åbyggnader borde utredas. Olika alternativ kunde i dessa frågor tänkas framkomma. För varje till utarrendering föreslagen särskild egendom borde efter uppskattning arrendevärde jämväl föreslås.

På grund av vad sålunda anförts, hemställde jag om bemyndigande att tillkalla högst tre sakkunniga personer att verkställa närmare utredning i av mig antydd riktning angående ordnandet efter den 14 mars 1914 av förhållandena beträffande de nu för Strömsholms hingstdepås räkning till nämnda dag utarrenderade hemman och lägenheter.

Sakkunniga.

Sedan det sålunda begärda bemyndigandet av Kungl. Maj:t lämnats, anmodade jag ledamoten av stuteriöverstyrelsen, godsägaren A. J. Lindström, ledamoten av Riksdagens Första kammare, redaktören A. Pers samt domänintendenten B. R. Wolffram att såsom sakkunniga verkställa den angivna utredningen. Sedan Wolffram lämnat uppdraget, har detsamma slutförts av de bägge övriga sakkunniga, vilka den 14 december 1912 avgivit betänkande jämte bilagor.

Till de sakkunnigas övervägande voro jämväl överlämnade följande till Kungl. Maj:t inkomna framställningar, nämligen:

- 1) från Kungsörs köping att få inköpa lägenheten Uddhagen;
- 2) från Kungs-Barkarö kommun att få inköpa lägenheten Tyskhagen eller viss del därav för ett bättre ordnande av kommunens fattigvårds- och skolväsen;
- 3) från Köpings stads- och landsförsamlingar att få för sitt tegelbruks behov inköpa vissa områden av lägenheten Köpingsön;
- 4) från Köpings stad att för utvidgning av området vid hamnen och för beredande av plats åt industriella anläggningar få förvärva den del av Köpingskomplexet, som är belägen norr om Hedströmmen;
- 5) från Snevringe härads vägstyrelse om visst förbehåll vid ifrågasatt försäljning av lägenheten Malmön; och
- 6) från arrendatorn L. Osswald med utbudande till försäljning åt kronan av visst område invid kronolägenheterna Mellanhagen, Stenhagen och Grönöhagen inom Köpingskomplexet.

Till de sakkunniga inkommo därjämte framställningar från arbetaren C. F. Brandt att få förvärva en jordlott å Fröstuna ägor i södra delen av Köpingskomplexet m. m. och från arbetaren A. G. Andersson Stick att få förvärva eller arrendera viss mark under lägenheten Husbondängen.

Ur de sakkunnigas vidlyftiga betänkande torde jag få meddela följande redogörelse och förslag.

Strömsholmsdomänens nuvarande storlek och gränser torde i stort sett överensstämma med förhållandena under Karl den XI:s tid, med det undantag att Kungsörs kungsladugård under den tiden jämväl lydde under stuteriet samt att, bland annat, några mindre ägoutbyten och avstående av jord genom expropriation för järnvägar och andra allmänna ändamål under senare tid ägt rum.

Strömsholmsegendomarna ligga icke i ett sammanhängande komplex, utan äro fast mera spridda i större eller mindre delar, belägna i icke mindre än sju socknar samt ofta på ett betydligt avstånd från kungsladugården och varandra. Denna splittring av ägorna är givetvis en ej oviktig faktor att räkna med vid det förestående ordnandet av de framtida förhållandena å egendomen och de åtgärder, som därav kunna föranledas.

Allt sedan statens övertagande av stuteriet i slutet av 1600-talet och till dessa dagar har arrendeavgälden för de till stuteriet anslagna jordegendomarna utgått huvudsakligen i naturaprestationer (havre, hö och halm) och endast till en mindre del i penningar. Då arrendatorerna tillika ägt full frihet till foderförsäljning och icke haft någon skyldighet vare sig att hålla visst antal kreatur eller att i någon mån ersätta jordens förbrukade växtkraft, vartill kommit, att de flesta egendomarna antingen saknat nödiga ekonomihus eller ägt sådana med allt för ringa utrymme, har därstädes under århundraden givetvis fortgått en utsugning och vanhävd av jorden, som också flerstädes gör sig skarpt märkbar. För en i sig själv mindre bördig och motståndskraftig jord skulle en dylik skötsel säkerligen varit totalt ödeläggande. En omständighet, förutom ovan nämnda, som säkerligen jämväl bidragit till jordens nuvarande i allmänhet låga kultur, är den flerstädes förekommande svårigheten att utan stora och arrendatorernas krafter överstigande kostnader fullständigt avdika en del av åkerjorden, som i allmänhet är synnerligen flackt belägen, samt bättre torrlägga vissa ängsmarker. Detta har dock å andra sidan räddat en del ängar från att förvandlas till åker med därtill hörande utsugning. En del av jorden är dock så väl hävdad, som rådande förhållanden medgiva, och mångenstädes kan det ej läggas arrendatorerna till last, vad däri brister.

Som allmänt omdöme om domänens jordvärde kan sägas, att åkerjorden mestadels är av naturligt god och bördig beskaffenhet. Den är emellertid, som ovan nämnts, ofta dåligt avdikad — endast en obetydlig

*Sakkunnigas
betänkande.
Allmän
beskrivning.*

bråkdelen är fullständigt täckdikad — samt dess växtkraft nedsatt på grund av för liten tillgång på animalisk gödsel. Dess mekaniska bearbetning synes därjämte icke sällan lämna mycket övrigt att önska. Ängsmarken, varav finnas stora arealer, är ävenledes kraftig och bördig, men dess avkastningsförmåga har icke blivit underhjälp, oberörd som den varit av nutidens förbättrande ängskultur.

De förut berörda byggnadsförhållandena å egendomarna hava, såsom ovan framhållits, i sin mån bidragit till jordbrukets efterblivna ståndpunkt. Stora arealer sakna alldeles åbyggnader, och, där sådana finnas, äges flertalet av arrendatorerna. Brandförsäkringsbeloppet utgör å staten tillhöriga byggnader, belägna på de till den 14 mars 1914 utarrenderade egendomarna, 104,030 kronor samt å arrendatorerna tillhöriga byggnader på samma områden 164,390 kronor. Flertalet av dessa statens byggnader ligga å Strömsholms kungsladugård samt å den därtill belägna egendomen Hultet, tillsammans brandförsäkrade för ett belopp av 93,840 kronor, under det att å övriga ifrågakvarande egendomar, omfattande 990.25 hektar åkerjord och 455.21 hektar ängsmark, staten äger byggnader till ett brandförsäkringsvärde endast av 10,190 kronor men arrendatorerna till ett dylikt värde av 138,770 kronor.

Slutligen har såsom en bidragande orsak till egendomens låga kultur jämväl framhållits, att arrendatorerna i sin ordning i stor utsträckning utarrenderat delar av jorden till andra personer. Dessa subarrendatorer, som ofta växlat, hava naturligtvis av olika anledningar icke kunnat hava något särskilt intresse för jordens rationella skötsel.

Beträffande skogsmarken, som uppgår till omkring 697.94 hektar, synes densamma i regel vara väl kultiverad. Några större sammanhängande skogsparker förekomma emellertid icke. De största äro Liberga skog om 134.93 hektar, däri ej inbegripet 16.10 hektar impedimenter, skogsmarken å Hultet om 104.39 hektar, samt å Billingen, Bärlingen och Broholmen med Sandholmen om tillhoppa 105.54 hektar. De större och mindre, här och var spridda ekparkerna, innehållande över 19,000 ekar, äro synnerligen värdefulla och kunna stående på rot i genomsnitt uppskattas till ett värde av 15 kronor per ek. Under femårsperioden 1907—1911 hava skogarna å Strömsholm i medeltal avkastat 12,731 kronor 32 öre netto årligen.

Allmänna
synpunkter.

Vid behandlingen av de frågor, som beröra det framtida ordnandet av förhållandena beträffande Strömsholms domäner, hava de sakkunniga från början utgått ifrån och såsom ledande principer vid sitt

arbete rörande eventuell förnyad utarrendering av hit hörande jordområden fastslagit:

att arrendeavgäld endast bör erläggas i penningar och icke till någon del i naturaprestationer;

att foderförsäljning samt avyttrande av växande gröda i regel böra förbjudas samt att, därest i undantagsfall, till exempel då stora ängsmarker ingå i arrendet, en dylik försäljning av foder eller gröda torde kunna tillåtas, försäljningen endast må ske under de former, som eljest vid dylika försäljningar å kronoegendomar pläga fastställas;

att arrendatorn icke må tillåtas att utan särskilt tillstånd utarrendera jord till s. k. subarrenderorer;

att staten efter särskild värdering inlöser arrendatorerna tillhöriga byggnader;

att erforderliga nybyggnader samt istandsättande av äldre behöfliga byggnader bekostas av statsverket; samt

att staten bidrager till jordens fullständiga täckdikning i enlighet med bestämmelserna i 17 § nyttjanderättslagen i fråga om ersättande av kostnaderna för tegelrör.

För värdesättning av nu utgående arrenden måste naturaprestationerna uppskattas i penningar. Om det i länets markegångstaxa upptagna medelmarkegångspriset för sistförflutna tioårsperioden härvid kunnat läggas till grund, hade officiellt fastslagna värden kunnat erhållas, men detta har varit omöjligt, enär endast artikeln hö (5.68 öre per kilogram) däri finnes upptagen. De sakkunniga hava emellertid inhämtat, att vid foderinköp för ridskolan vid Strömsholm och för remontdepån vid Strömsvik medelpriset under de senaste fem åren utgjort för hö 5.45 öre, för halm 2.71 öre samt för havre 11.08 öre, allt per kilogram. Med ledning härav hava de sakkunniga i det följande ansett sig böra vid uppskattningen av ifrågavarande naturaprodukter upptaga hö till 5.5 öre, halm till 2.5 öre, men havre endast till 10 öre, allt per kilogram.

För den händelse en styckning av jord till småbruk samt dessas fullständiga bebyggande genom statens försorg skulle ifrågakomma, har byggmästaren E. E. Karlsson i Västerås efter av de sakkunniga uppgjord byggnadsplan och på deras anvisningar uppgjort kostnadsberäkningar för byggande dels av en mindre gård om 6 à 7 hektar åker (Plan I) dels ock av en något större gård om 10 à 15 hektar åker (Plan II).

Plan I omfattar:

1:o) <i>manbyggnad</i> av timmer under tak av tegel på bräder eller enkel spån, innehållande källare, 2 rum och kök på nedra botten samt 1 rum på vinden	kronor	5,000: —
2:o) <i>ladugård</i> för 6 klavbundna kreatur med kalvkätte m. m., sammanbyggd med <i>lada</i> och <i>logkista</i> ; byggnaden täckt med tegel på enkel spån; med ladan sammanhängande <i>redskaps-låder</i> , <i>vedbod</i> och <i>hemlighus</i>	»	5,000: —
Summa kronor		10,000: —

Plan II omfattar:

1:o) <i>manbyggnad</i> med källare, 3 rum och kök på nedra botten samt 1 rum på vinden	kronor	6,000: —
2:o) <i>ladugård</i> , <i>lada</i> m. m. i likhet med plan I; i <i>ladugården</i> plats för 2 hästar och 10 klavbundna kreatur, 2 kalvkättar, fårkätte m. m.; en <i>spannmålsbod</i> byggd särskilt	»	9,300: —
Summa kronor		15,300: —

Byggnadskostnaderna enligt plan I skulle sålunda uppgå till 10,000 kronor, utgörande en kostnad per hektar åker av 1,400 à 1,600 kronor, samt enligt plan II till 15,300 kronor, utgörande en kostnad per hektar åker av 1,000 à 1,500 kronor.

Dessa kostnadsförslag ställa sig väsentligt högre än vad som är upptaget i de »förslag till åbyggnader för mindre jordbruk», som av jordbruksdepartementet år 1905 blivit från trycket utgivna, och jämväl betydligt dyrare än de genom Östergötlands läns hushållningssällskaps egnahemskommitté år 1910 utarbetade kostnadsförslag till egnahembyggnader. Icke utan tvekan och först efter det de sakkunniga inhämtat närmare upplysningar om i orten gällande arbets- och materialpriser, hava de godtagit desamma. Därest en enskild person skulle uppföra motsvarande byggnader för eget behov, anse de, att byggnadskostnaderna kunna nedbringas ej oväsentligt.

Vid följande beräkningar rörande jordens fullständiga täckdikning med rör hava de sakkunniga i genomsnitt beräknat statens bidragskyldighet till 70 kronor per hektar.

Efter dessa allmänna uttalanden hava de sakkunniga övergått att yttra sig om de särskilda fastigheterna, och torde jag vid redogörelsen för deras yttrande härutinnan få angående arealer m. m. hänvisa till ovanberörda bifogade tablå.

*De särskilda
fastigheterna.*

1. Strömsholms kungsladugård m. m.

Vad då först den arrendelott vidkommer, som består av Strömsholms kungsladugård med Kvarnhagsvretarna, Stallängen, Sävholmen, Hummelskär och en del av Jordmarken, allt i Kolbäcks socken, vilka fastigheter äro gemensamt utarrenderade genom domänstyrelsen för ett beräknat arrendevärde av 4,784 kronor 61 öre, motsvarande omkring 24 kronor 90 öre per hektar åker, inhämtas av de sakkunnigas betänkande bland annat följande.

Åkerjorden utgöres huvudsakligen av lera och lermylla på lerbotten samt till en mindre del av sandjord utefter den från norr till söder genom kungsladugårdens ägor gående sandåsen. Den till huvudgården hörande jorden är väl hävdad och i god växtkraft. Enär arrendeavgälden i naturaprestationer varit jämförelsevis obetydlig, har gårdens arrendator kunnat underhålla en fulltalig kreatursbesättning. Därtill kommer, att han genom inköp av gödsel från hingstdepås och ridskolans stallar ytterligare tillfört jorden näring. Omkring 25 hektar till kungsladugården hörande åker, belägen väster om järnvägslinjen, är ganska stenbunden. Ängsmarken är av god beskaffenhet. Avrösningsjorden är till större delen bevuxen med vacker barr- och lövskog.

Avdikningsförhållandena äro goda med undantag av en del vid Kolbäcksån och sjön Freden belägen och såsom åker brukad jord, vilken under vartiden besväras av Mälarens högre vattenstånd. Av arrendatorn till huvudgården har under de senaste åren med bidrag av statsmedel fullständigt täckdikats 52.44 hektar åkerjord. Återstående för täckdikning tjänlig mark utgör omkring 110 hektar, vartill statsbidrag enligt förenämnda beräkningsgrund skulle utgöra tillhoppa cirka 7,700 kronor.

Staten tillhöriga byggnader äro 14 med ett brandförsäkringsvärde av 59,940 kronor. Arrendatorn äger 36 byggnader, huvudsakligen vid torpställen, brandförsäkrade tillhoppa för 15,720 kronor. Staten tillhöriga byggnader äro väl högt brandförsäkrade. Däremot uppges brandförsäkringsvärdet å arrendatorns byggnader i det närmaste motsvara deras verkliga värde.

Av statens byggnader är flertalet i dåligt skick och vissa av dem äro ej värda att iståndsättas. Ladugården, byggd av trä under spåntak,

är såväl till det yttre som till inredning fallfärdig samt tillika osunt belägen. Vattnet i Kolbäcksån stiger vid högt vattenstånd stundom upp till ladugårdens golv. Stallbyggnaden, byggd av trä under spåntak, måste såsom sådan utdömas, ävensom spannmålsmagasinet och den stora, med vassrör täckta logbyggnaden. Dessa fyra hus äro tillhoppa brandförsäkrade för 35,100 kronor. Då enligt de sakkunnigas åsikt förenämnda byggnaders beskaffenhet är sådan, att de behöva ersättas med nya, hava de sakkunniga utarbetat en nybyggnadsplan med tillhörande kostnadsberäkning.

De erforderliga nybyggnaderna skulle utgöras av:

1:o) <i>ladugård</i> , byggd av tegel under tak av tegel på enkel spån eller bräder, avsedd att rymma 120 klavbundna kreatur.....	kronor	32,000: —
2:o) <i>stallbyggnad</i> av tegel under yttertak av tegel på enkel spån; plats för 20 hästar	»	12,000: —
3:o) <i>hissloge</i> , sammanbyggd med ladugården och stallet under tak av tegel på enkel spån	»	13,500: —
4:o) <i>magasin med vagns- och redskapslider</i> , uppfört av grov stolpresning på stoppstenar; undre avdelningen anordnas till vagns- och redskapslider; ovanpå den undre avdelningen inrättas spannmålsmagasin med två bottnar	»	12,000: —
Förutom dessa nybyggnader föreslå de sakkunniga, att den gamla stallbyggnaden, som är otillräcklig, mörk och trång samt med dålig inredning, omändras till svinhus. Denna förändring beräknas kosta	»	1,200: —
Tillhoppa kronor		70,700: —

De ovan angivna byggnadskostnaderna hava de sakkunniga visserligen funnit ganska högt beräknade, men av liknande skäl, som anförts beträffande byggnadskostnaderna för småbruk, hava de icke funnit anledning däri göra ändring.

Övriga staten tillhöriga och *behövliga* byggnader anses kunna istånd sättas för en kostnad, beräknad till 5,000 kronor. Det framhålles emellertid, att av dessa finnes endast ett bostadshus för arbetare, inrymmande fem mindre lägenheter. Kungsladugårdens nuvarande arbetsstyrka inhyses huvudsakligen i omkring tolv, arrendatorn tillhöriga, mindre stugor. Dessa arbetarbostäder äro i allmänhet föga tidsenliga och till antalet otillräckliga. Några av dem äro därjämte belägna ganska långt från huvudgården. Därest emellertid stuteriöverstyrelsens för-

slag till, bland annat, omorganisation av Strömsholms hingstdepå, vari föreslagits en väsentlig minskning av antalet hingstar vid depån, komme att bifallas, skulle därigenom så många av den nuvarande stallbetjäningens bostadslägenheter bliva lediga, att hela den för kungsladugården behöfliga arbetsstyrkan kunde inrymmas däri. Då samtliga dessa bostäder äro väl underhållna och i mycket gott skick, skulle på detta sätt, utan någon som helst kostnad för staten, kungsladugården kunna förses med nödiga arbetarbostäder. I annat fall måste dylika bostäder anskaffas dels genom nybyggnad dels ock genom reparation av de bättre utav de arrendatorn tillhöriga arbetarbostäderna, vilket ansetts betinga en ytterligare kostnad av omkring 10,000 kronor.

Härtill komma kostnaderna för inlösen efter särskild värdering av arrendatorn tillhöriga byggnader, vilka kostnader sakkunniga approximativt beräkna till 15,000 kronor, ävensom täckdiktningens bidrag å 7,700 kronor. Statens samtliga kostnader för denna arrendeegendom kunde därför beräknas till 108,400 kronor, eventuellt 98,400 kronor.

De sakkunniga hava vidare framhållit, att Strömsholms kungsladugård är synnerligen gynnad med kommunikationer. Bredspårig järnväg går genom egendomen, anhaltstation är belägen i depåns och huvudgårdens omedelbara närhet och Strömsholms järnvägsstation ligger knappa 3 kilometer därifrån. Strömsholms kanal passerar genom ägora i dess södra del, och allmän landsväg går fram över egendomen i dess längdriktning. På domänen ligga Strömsholms slott och hingstdepå, varjämte statens ridskola är förlagd hit. Då egendomen icke lämpar sig för uppdelning i småbruk och förutsättningar för egna hem saknas med undantag av det område, som är beläget väster om järnvägen och norr om Herrskogsvägen, samt då det väl kan tänkas, att staten i en framtid behöver disponera en så väl belägen egendom som denna för annat allmänt ändamål, äro de sakkunniga av den mening, att staten icke bör avhända sig Strömsholms kungsladugård.

Endast förutnämnda Herrskogsområde, vilket är utan betydelse för kungsladugården, men vars försäljande kan bliva till gagn för den å denna trakt började egnahemsrörelsen, bör, enligt deras mening, eventuellt avyttras. Detta område omfattar 25,90.60 hektar stenbunden och mindre bördig åker, 2,37.40 hektar hårdvallsäng, 21,25.50 hektar avrösningsjord och 0,28.20 hektar impedimenter samt är bebyggt med torpen Herrskogstorpet nr I och Herrskogstorpet nr II och III, de båda senare sammanbyggda. Husen tillhöra arrendatorn å kungsladugården. På grund av jordens beskaffenhet hava de sakkunniga ansett medelvärdet vid försäljningen icke kunna beräknas högre än till 300 kronor

för hektar åker, äng och avrösningsjord, tillhopa cirka 15,000 kronor, vartill kommer värdet av befintliga byggnader, omkring 3,500 kronor, eller sammanlagt 18,500 kronor.

Återstående delen av kungsladugården bör enligt de sakkunnigas mening framdeles som hittills utarrenderas med undantag av de mindre områden, som äro direkt erforderliga för hingstdepån. Sakkunniga finna emellertid lämpligt, att av nu förefintliga mindre arrenden lägenheterna Koängen I och Koängen II samt, därest förenämnda omorganisation av hingstdepån genomföres, jämväl lägenheten Oxhagarna och hälften av f. d. lönejordarna läggas till huvudarrendet. Detta skulle då, efter avdrag av den till försäljning föreslagna s. k. Herrskogsjorden, komma att omfatta 181.08 hektar åker och 61.65 hektar äng.

Huvudarrendets avgäld skulle enligt de sakkunnigas beräkning komma att utgå med minst 4,700 kronor samt avgälden för de kvarvarande mindre arrendena (synes avse Soten, Billingsklubben, Nyckelgrunden, Klubbholmen, Lilla Stafsholmen, Stafsholmen, Tartarhagen, Österängen, Kvarnhagen och del av f. d. lönejordarna) med 1,530 kronor eller för hela området tillhopa 6,230 kronor. De nuvarande arrendeavgälderna för samma områden (Herrskogstorpen inräknade) uppgå till 7,073 kronor 61 öre.

På grund av vad sålunda anförts, hava de sakkunniga beirärfande ifrågavarande område föreslagit:

- att* kungsladugården i huvudsakliga delar bibehålles i statens ägo;
- att* från kungsladugårdens område den s. k. Herrskogsjorden avsondras för att försäljas till egna hem;
- att* till huvudarrendet läggas ovannämnda mindre områden; samt
- att* ekonomihusen å området genom nybyggnader och reparationer sättas i fullgott och tidsenligt skick.

2. Hultet med Säby udde, Djurgården och Rigärdet.

Hultet är vackert och väl beläget vid Kolbäcksån i Kolbäcks socken och sammanhänges med kungsladugårdens ägor. Arrendeavgälden utgör 28 kronor 78 öre per hektar åker. Övervägande delen av åkerjorden består av lerjord och lermylla. Den är i sig själf god och kraftig, men ej i vidare hög kultur samt delvis besvärad av vattenståndet i Kolbäcksån, till skydd varemot finnes en arrendatorn tillhörig invallning, som för närvarande dock icke är i fullgott skick. Ängsmarken är bördig. Avrösningsjorden består av skog och skogbevuxen betesmark med ganska gott bete.

Avdikningen av jorden är bristfällig, till en del beroende på Kolbäcksåns vattenstånd. Huru stor areal, som med fördel kan dräneras, kan icke utan undersökning av lantbruksingenjör exakt angivas, men beräknas approximativt till omkring 70 hektar, till täckdikning varav bör enligt förut angiven beräkningsgrund kunna påräknas ett statsbidrag av 4,900 kronor.

Sju byggnader, brandförsäkrade för 9,900 kronor, tillhöra arrendatorn. Övriga åbyggnader å gården tillhöra staten och äro brandförsäkrade för 33,900 kronor. För gårdens behov äro dessa byggnader tillräckliga, men anses tarva mer eller mindre genomgående reparationer för beräknat belopp av 6,000 kronor, varjämte inlösen av arrendatorn tillhöriga byggnader approximativt upptages till 7,700 kronor.

Sammanlagda kostnaderna för de föreslagna åtgärderna beräknas alltså till 18,600 kronor. Härtill skulle eventuellt komma kostnaderna för inlösen och iståndsättande av den förefintliga vallen samt för anordnande av lämpligt mindre pumpverk.

Nuvarande arrendeavgäld, beräknad till 2,763 kronor, anses under en kommande arrendeperiod näppeligen kunna höjas, åtminstone ej under de tio första åren.

På grund av ägornas läge lämpar sig ifrågavarande egendom icke för styckning till småbruk eller till egna hem. Då därjämte byggnaderna, såsom förut nämnts, äro tillfyllest för egendomen, som sammanhänger med kungsladugårdens ägor, hava de sakkunniga förordat, att egendomen bibehålles i statens ägo samt ånyo utarrenderas från den 14 mars 1914.

3. Rytterns äng.

Lägenheten, som ligger inom Rytterns socken, är väl och vackert belägen på ett avstånd av omkring 8 kilometer från huvudgården samt avskild från övriga Strömsholmsdomäner. Den brukas gemensamt med den i närheten liggande lägenheten Skarpan. Arrendeavgälden, beräknad till 730 kronor, motsvarar 32 kronor 55 öre per hektar åker.

Åkerjorden, som till största delen består av lermylla på lerbotten samt till en mindre del av styv lera, är godartad, men dess växtkraft är på grund av otillräcklig tillgång på kreatursgödsel nedsatt. Oavsett att i arrendeavgäld 8,520 kilogram halm årligen bortföres från gården, har till följd av bristande stallutrymme endast 4 hästar och 8 klavbundna nötkreatur kunnat stallfodras på en åkerareal, som, tillsammans

med lägenheten Skarpans, uppgår till 34.24 hektar. Avrösningsjorden utgöres till största delen av vacker och värdefull hagmark, bevuxen med, bland annat, 465 ekar av grova dimensioner.

Avdikningsförhållandena lägga icke något hinder i vägen för åkerjordens fullständiga av- och täckdikning med undantag för 4 à 5 hektar. Statens bidrag för täckdikning av den därför lämpliga åkerjorden, uppgående till omkring 18 hektar, skulle efter förut angivna beräkningsgrund uppgå till 1,260 kronor.

Av å gården befintliga byggnader äger staten endast en logbyggnad under halmtak, brandförsäkrad för 740 kronor. En mangårdsbyggnad, en ladugård samt en spannmålsbod, tillhopa brandförsäkrade för 1,990 kronor, tillhöra arrendatorn. Såväl statens som arrendatorns byggnader finna sig i hjälpligt skick, men äro otillräckliga. För deras tidsenliga iståndsättande fordras:

att mangårdsbyggnaden tillbygges och repareras för en kostnad av	kronor	1,200: —
att ladugårdsbyggnaden tillbygges och repareras för en kostnad av	»	2,000: —
att logbyggnaden täckes med tegel på enkel spån samt repareras för en kostnad av	»	600: —
Härtill kommer kostnaden för staten att inlösa arrendatorns byggnader, approximativt beräknade till	»	1,900: —
	Summa kronor	5,700: —

Statens kostnader för gårdens försättande i fullgott skick skulle sålunda utgöra 6,960 kronor.

Dessa kostnader överstiga halva taxeringsvärdet, 12,400 kronor, å gården. Då emellertid, oaktat förenämnda förbättringar med därav följande kostnader, någon förhöjning av den nuvarande arrendeavgälden ej enligt de sakkunnigas mening kan ifrågasättas under en ny arrendeperiod, samt då gården för övrigt genom sitt avskilda läge och ägornas lämpliga storlek särdeles väl lämpar sig för självägande brukare, föreslå de sakkunniga, att lägenheten Rytterns äng måtte, sådan den nu befinner sig, för kronans räkning försälgas, därvid, med hänsyn särskilt till de å egendomen befintliga värdefulla ekarna, saluvärdet ansetts kunna beräknas till omkring 20,000 kronor.

4. Skarpan.

Lägenheten ligger i Rytterns socken vid allmänna landsvägen i närheten av Rytterns kyrka. Den innehaves för närvarande på arrende av arrendatorn till Rytterns äng och brukas av honom gemensamt med denna lägenhet. Arrendeavgälden, uppskattad till 298 kronor, motsvarar 24 kronor 62 öre per hektar åker.

Jordmånen, lera och lermylla på lerbotten, är godartad. Dess växtkraft är emellertid nedsatt på grund av brist på naturlig gödsel. Avrösningsjorden är till största delen bevuxen med barrskog. Därjämte finnes ett 60-tal unga ekar.

Avdikningen är otillräcklig. Som något hinder för hela åkerarealens täckdikning icke möter, kunna statens bidrag vid blivande täckdikning av densamma efter 70 kronor per hektar beräknas till 820 kronor.

Byggnader saknas fullständigt.

Därest av lägenheten skulle anses böra bildas en särskild brukningsdel, tarvas uppförande av följande byggnader:

1:o) <i>manbyggnad</i> , enligt byggnadsplan I	kronor	5,000: —
2:o) <i>ladugård</i> , enligt byggnadsplan II, till omfång och kostnad något reducerad	»	8,200: —
Summa kronor		13,200: —

För den händelse lägenheten skulle på statens bekostnad bebyggas och täckdikningsbidrag i vanlig ordning utgå, skulle alltså statens sammanlagda kostnader härför bliva 14,020 kronor. Taxeringsvärdet är 4,200 kronor.

Någon förhöjning av arrendeavgälden för kommande arrendeperiod uppges knappast kunna ifrågasättas.

Då lägenheten genom läge och lagom storlek synerligen väl lämpar sig för bildande av en eller två självständiga gårdar, föreslå de sakkunniga, att lägenheten Skarpan måtte försäljas, sådan den nu befines, och anse de, att därvid ett salupris av 5,300 kronor bör kunna erhållas.

5. Libergsäng samt Liberga skog.

Libergsäng begränsas i söder av Libergsskogen och är belägen omkring 5 kilometer från Kungsör vid allmänna landsvägen mellan denna stad och Eskilstuna. Båda lägenheterna ligga i Torpa socken.

Libergsäng är av huvudarrendatorn utarrenderad till så kallad subarrendator, som i arrende till den förre erlägger:

hö	5,000 kilogram	à 5.5 öre	kronor	275:—
havre	12,000	»	à 10 »	» 1,200:—
Summa kronor					1,475:—

utgörande 43 kronor 17 öre per hektar åker.

Åkerjorden består av godartad lermylla på lerbotten och är jämförelsevis väl hävdad. Endast 9.1 ar utav avrösningsjorden tillhör Libergsäng. Övriga 151.03 hektar ligga i en sammanhängande skogspark, bevuxen med växtlig, vacker barrskog. Ett staten tillhörigt skogsvaktarboställe med byggnader i gott skick samt brandförsäkrade för 4,000 kronor, är beläget i norra delen av skogskomplexet på gränsen till åkerjorden å Libergsäng.

Mindre delar av åkern äro täckdikade med gärdsel. Några hinder för att med rör fullständigt täckdika hela åkerarealen finnas icke, och skulle i sådant fall statens bidrag härtill utgöra omkring 2,300 kronor.

Förutom ovannämnda skogsvaktarboställe äger staten å Libergsängen 3 lador, brandförsäkrade för 1,500 kronor, och arrendatorn likaledes 3 lador med ett brandförsäkringsvärde av 700 kronor.

Libergsängen har synts de sakkunniga lämplig ej mindre för styckning till småbruk om 6 å 7 hektar åkerjord än även för försäljning till egna hem. I förra fallet skulle till bebyggande av eventuellt fem småbruk av nämnda storlek enligt förut angivna plan I staten ådragas en byggnadskostnad å omkring 50,000 kronor. Inlösen av arrendatorns byggnader beräknas till 400 kronor. De sakkunniga hava emellertid ansett, att ett dylikt bebyggande för försäljning eller för utarrendering här likasom annorstädes icke kan förordas. Däremot hava de sakkunniga föreslagit, att lägenheten försäljes styckad med tanke på uppriktandet av småbruk eller egna hem.

Skogsparken åter anses böra stanna i statens ägo. Därifrån kunde emellertid möjligen böra avsöndras något mindre område i gränsen mot Libergsängen för beredande av lämpliga byggnadsplatser. Sistnämnda lägenhets försäljningspris anses kunna beräknas till 21,000 kronor.

6. **Kobergsäng.**

Lägenheten, som ligger omedelbart intill staden Arboga i Arboga socken, omsluter i en långsträckt oregelbunden halvcirkel stiftelseegendomen Koberg, vars arrendator jämväl arrenderar Kobergsängen.

Arrendeavgälden för lägenheten, som av huvudarrendatorn är utarrenderad till så kallad subarrendator, utgår till den förre med 1,500 kronor i penningar, utgörande 30 kronor 50 öre per hektar åker.

Åkerjorden är bördig och mycket väl hävdad. Täckdikning med rör saknas, men en del jord är täckdikad med gärdsel. Då hela åkerjordarealen lärer kunna täckdikas med rör, skulle statens bidrag härtill uppgå till 3,430 kronor.

En logbyggnad, brandförsäkrad till 700 kronor, tillhör staten. Arrendatorn äger 4 logbyggnader och 2 lador, tillsammans brandförsäkrade för 4,500 kronor.

Ehuru jorden är bördig och dess närbelägenhet till Arboga stad ytterligare höjer dess värde, hava de sakkunniga funnit den nuvarande arrendeavgälden, särskilt i betraktande därav, att staten tillhöriga ekonomihus nästan saknas, vara tillfredsställande. Såvida lägenheten ej förses med behövliga ekonomihus, anses den knappast kunna utarrenderas till någon annan än innehavaren av Kobergs stiftelseegendom. Styckning i mindre brukningsdelar eller till egna hem skulle visserligen låta sig göra, men därvid möter den svårigheten, att utfartsvägar ej lämpligen kunna anläggas annat än i den långsträckt ägofigurens båda ändpunkter. En styckning av lägenheten i två ungefär lika stora delar anses däremot lämpligen kunna ske. Kostnaderna för två dylika gårdars bebyggande skulle emellertid enligt de sakkunnigas beräkningar belöpa sig till omkring 18,300 kronor för vardera och sammanlagt för båda gårdarna bliva:

för byggnader	kronor 36,600: —
» bidrag till täckdikning	» 3,430: —
» inlösen av arrendatorn tillhöriga byggnader, approximativt beräknat	» 3,500: —
Summa kronor 43,530: —	

På grund av de höga byggnadskostnaderna hava de sakkunniga föreslagit, att lägenheten Kobergsäng måtte försäljas, sådan den befinner sig, antingen i sin helhet eller styckad, och ansett ett försäljningspris av omkring 30,000 kronor kunna påräknas, däri icke inberäknade kostnaderna för inlösen av arrendatorns byggnader.

7. Uddhagen.

Denna, i Kung Karls socken belägna lägenhet har ett utmärkt vackert läge vid Mälaren omedelbart intill Kungsör.

Arrendeavgälden för lägenheten, som av huvudarrendatorn är utarrenderad till så kallad subarrendator, utgår till den förre med 850 kronor i penningar samt 5,000 kilogram havre, värderade à 10 öre till 500 kronor, eller alltså inalles med 1,350 kronor, utgörande 64 kronor 13 öre per hektar åker.

Åkerjorden, till huvudsaklig del lerjord, torde i sig själv vara god, men är numera på grund av mångårig och svår vanskötsel i sämsta möjliga skick, utsugen och full av ogräs. Avrösningsjorden utgöres till största delen av en utefter Mälaren belägen skogspark, bevuxen med, bland annat, 934 äldre och yngre ekar. Avdikningen är ytterst bristfällig.

Å lägenheten finnes endast en arrendatorn tillhörig lada, brandförsäkrad för 500 kronor.

Lägenheten kan uppdelas i två småbruk, norr och söder om järnvägslinjen, om respektive 7 och 14 hektar åker. Sålunda uppdelad skulle dess bebyggande enligt förenämnda plan I och II tillhopa kosta 25,300 kronor, vartill komma kostnaderna för inlösen av arrendatorns byggnad, approximativt 200 kronor, samt till dräneringsbidrag 1,470 kronor. Arrendeavgiften anses böra nedsättas till 1,000 kronor.

Då emellertid enligt de sakkunnigas förmenande på grund av lägenhetens hävd, läge m. m. varje tanke på, att staten genom densammans uppdelande på detta sätt med därav följande kostnader skulle disponera denna lägenhet, är utesluten, bör enligt de sakkunnigas åsikt lägenheten givetvis försäljas sådan den för närvarande befinnes, och hava de sakkunniga därvid förordat bifall till Kungsörs köpings framställning om eventuellt inköp av densamma. I betraktande av lägenhetens synnerligen gynnsamma och natursköna läge samt de vackra och värdefulla ekparkerna, anse de sakkunniga, att ett försäljningspris av 35,000 kronor bör kunna erhållas.

8. Husbondängen.

Denna lägenhet i Kungs Barkarö socken ligger ungefär 6 kilometer från Kungsör vid allmänna landsvägen åt Björskog.

Arrendeavgälden för lägenheten, som av huvudarrendatorn är utarrenderad till så kallad subarrendator, utgår till den förre sålunda:

i penningar					kronor	500:—
i hö	20,000	kilogram	å	5.5	öre	» 1,100:—
i halm	4,500	»	»	2.5	»	» 112: 50
i havre	4,150	»	»	10	»	» 415:—

Summa kronor 2,127: 50

utgörande 45 kronor 54 öre per hektar åker.

Åkerjorden, som utgöres av lermylla på lerbotten, är av naturen god med vackra, jämna och stenfria fält, men är utsugen och i dålig hävd. En del av lägenhetens södra marker besväras enligt uppgift av Arbogaåns vattenstånd. Ångsmarken är obetydlig. Avrösningsjorden utgöres till en areal av 13,47.40 hektar utav hagmark, bevuxen med vacker ekskog.

Avdikningen är ofullständig. Täckdikning uppges kunna verkställas å omkring 32 hektar åkerjord, vartill staten skulle bidra med 2,240 kronor.

Å lägenheten finnes endast en byggnad, en stuga, som tillhör en-skild person.

Förutsättningar för att å lägenheten anordna egna hem anses saknas, varemot en styckning av denna i tre ungefär lika stora delar om 15 hektar åker vardera kunde utföras.

Statens kostnader för bebyggande av varje sådan gård skulle enligt förenämnda byggnadsplan II belöpa sig till 15,300 kronor eller för

samtliga tre gårdar till kronor 45,900:—

samt bidrag till täckdikning » 2,240:—

Summa kronor 48,140:—

Därest lägenheten ånyo utarrenderas, måste, även om den styckas och bebygges i enlighet med vad nu anförts, en betydlig reducering av nu utgående arrendeavgäld förutsättas på grund av det utsugna och vanskötta skick, vari jorden befinner sig. I arrende anses under inga förhållanden kunna påräknas mera än omkring 20 å 25 kronor per hektar åker, och lägenheten sålunda, om man beräknar efter sistnämnda belopp, komma att avkasta 1,150 kronor i stället för nuvarande 2,127 kronor 50 öre.

Sakkunniga föreslå därför, att lägenheten Husbondängen, sådan den finnes, försäljes antingen i sin helhet eller uppdelad i exempelvis tre ungefär lika stora lotter.

I betraktande av åkerjordens nuvarande mindrevärdiga beskaftenhet anse de priset för densamma ej kunna sättas högt. Då emellertid ek-

parkerna, som äro för obetydliga för att bibehållas i kronans ägo, beräknas vara värda omkring 12,000 kronor, anse de, att saluvärdet å hela egendomen kan beräknas till 25,000 kronor.

Andersson Sticks förberörda framställning anses böra beaktas vid eventuell försäljning.

9. Köpingskomplexet och Köpings djurgård.

Det så kallade Köpingskomplexet omfattar de gemensamt utarrenderade kronolägenheterna Köpingsön, Byslätten, Tranviken, Gubbgrundet, Grönöhagen, Mellanhagen, Stenhagen, Fiskhagen, Norra och Södra Tallholmen, Botten, Tyskhagen, Myskhagen och Jordmarken jämte öarna Linlandet, Suggskär och Harsten i Köpings och Kungs Barkarö socknar. Inom detta område ligga även lägenheterna Köpings djurgård, särskilt utarrenderad, samt Åshagen, Jägaråsen, Malmön, Vitön, Runskär och Sänkslätten eller Sankslättern, direkt disponerade av depån.

Denna domän, som till arealen är den största av de under Strömsholms hingstdepå lydande egendomarna, sträcker sig från Köpings stads gräns i norr till Kungsörs kungsladugård i söder samt bildar en långsträckt ägofigur av 8.7 kilometers längd. Den begränsas i öster av Köpingsån och Mälaren samt delas ungefär på mitten av Hedströmmen.

Innan de sakkunniga framlagt detaljerade beskrivningar och förslag rörande denna betydande egendom, hava de lämnat en kortfattad allmän redogörelse därav för underlättande av ett riktigt förstående av de i vissa fall säregna och ogynnsamma förhållanden, under vilka densamma i årtionden brukats. Ifrågavarande område i dess helhet, med undantag allenast av Runskär, innehåller i areal:

	har	ar	kvm.
Åker	802	72	18
Äng	483	06	70
Avrösningsjord	189	54	68
Impedimenter	21	73	10
Summa	1,497	06	66

Av denna areal ligger *norr* om Hedströmmen:

Åker	374	21	50
Äng	218	30	10
Avrösningsjord	88	26	70
Impedimenter	8	47	10
Summa	689	25	40

samt söder om Hedströmmen:

	har	ar	kvm.
Åker	428	50	68
Äng	264	76	60
Avrösningsjord	101	27	98
Impedimenter	13	26	—
Summa	807	81	26

Såväl åkerns som ängens naturliga beskaffenhet är kraftig och god, men jordens brukning och kultur är med några få undantag den mest primitiva och underhaltiga. De huvudsakliga, samverkande orsakerna till denna ursprungligen värdefulla egendoms förfallna skick anses vara följande:

- 1:o systemet att utarrendera jorden till s. k. subarrendatorer;
- 2:o arrendeavgäldens erläggande i naturaprestationer samt rättighet till foder- och grödförsäljning;
- 3:o saknad av staten tillhöriga byggnader;
- 4:o bristande initiativ och understöd från statens sida till jordens avdikning samt till väganläggningar.

Hela ifrågavarande egendom, utom den särskilt utarrenderade lägenheten Köpings djurgård och de av depån direkt disponerade områdena, men med tillägg av kronolägenheterna Husbondängen, Uddhagen, Libergsäng och Kobergsäng innehaves av en huvudarrendator, som å sin sida utarrenderar större eller mindre delar därav till ett tjugotal arrendatorer.

Huvudarrendatorn erlägger för alla dessa fastigheter i arrende:

i penningar	kronor	2,860: 32
i hö 348,563 kilogram à 5.5 öre	»	19,170: 96
i halm 68,013 » à 2.5 »	»	1,700: 32
i havre 107,485 » à 10 »	»	10,748: 50
Summa	kronor	34,480: 10

Subarrendatorernas arrenden till huvudarrendatorn utgå i samma kvantiteter hö, halm och havre, som huvudarrendatorn erlägger, samt därjämte 7,950 kronor i penningar eller med 5,089 kronor 68 öre överstigande huvudarrendatorns arrende i penningar. Sålunda utgör ifrågavarande egendomars verkliga arrendeavgäld 39,569 kronor 78 öre. Om man beräknar, att denna avgäld huvudsakligen utgår från den till om-

rådet hörande åker- och ängsmarken, skulle den motsvara omkring 31 kronor 30 öre per hektar *åker och äng*, ett arrendebelopp, som endast sällan synes kunna ernås i Västmanlands län. Vid jämförelse med medelavkastningen av kronoegendomarna i detta län under arrendeåret 1910—1911, som utgjorde 20 kronor 30 öre per hektar *åker*, framgår också, att ifrågavarande Strömholmsegendomar avkastat mer än 50 procent högre arrendeavgäld och detta trots rådande ogynnsamma avdiknings- och andra förhållanden.

Av arrendeavgälden utgår endast 8 procent i penningar samt resten i naturaprestationer. Liksom övriga arrendatorer å Strömsholm hava jämväl arrendatorerna å denna domän ägt full frihet att sälja och bortföra den gröda, som återstått, sedan arrendet guldits, utan någon som helst skyldighet att ersätta den jorden berövade växtkraften.

Å ifrågavarande 802 hektar åker och 483 hektar äng äger staten endast 12 gamla, mer eller mindre förfallna ängslador, brandförsäkrade för 7,000 kronor, men värda högst 4,300 kronor, varemot arrendatorerna tillhöriga byggnader äro brandförsäkrade för 130,830 kronor. Den omständigheten, att tillräckliga hus saknats, samt att de befintliga nästan uteslutande ägas av arrendatorerna, har naturligtvis försvärat drivandet av ett rationellt och intensivt jordbruk. Lägges härtill, att större del av jorden än nödigt varit endast ofullständigt kunnat torrläggas, enär nödvändiga avloppsgravar saknats, torde utan ytterligare utredningar en riktig uppfattning av den härstädes bedrivna lantushållningen kunna erhållas.

Beträffande särskilt avdikningsförhållandena anföra de sakkunniga, att de från första början insett, att — alldeles oavsett om denna domän komme att stanna i statens ägo eller icke — staten omedelbart måste ingripa för att genom upptagande av nödvändiga avloppsgravar och verkställande av några mindre invallningsarbeten sätta blivande arrendatorer eller jordägare i stånd att, så fullständigt som omständigheterna medgiva, torrlägga en del av de nu vattensjuka markerna. Då emellertid de sakkunniga antoge, att Köpings stads framställning om inköp av den norr om Hedströmmen belägna delen av komplexet komme att leda till försäljning av detta område, hava de sakkunniga ansett det för närvarande vara tillfyllest att framlägga förslag till åtgärder från statens sida i fråga om torrläggning av den söder om Hedströmmen belägna delen.

Norr om Hedströmmen belägna ägor.

Åkerjorden är i allmänhet mindre väl hävdad. Avrösningsjorden är till en areal av omkring 58 hektar skogbärande med, bland annat, 1,392 ekar. Avdikningen är bristfällig på grund av svårigheten att avleda vattnet.

Staten äger ett tiotal gamla lador, brandförsäkrade för 6,000 kronor men i värde uppskattade till högst 3,500 kronor. Arrendatorn tillhöriga byggnader äro brandförsäkrade för 88,840 kronor samt äro till större delen i gott skick.

Därest staten skulle i sin ägo behålla denna del av Köpingskomplexet samt fortfarande utarrendera densamma, anses det bliva nödvändigt, att staten

1:o) efter särskild värdering inlöser arrendatorn tillhöriga byggnader;

2:o) verkställer betydliga nybyggnader;

3:o) bekostar upptagandet av de nödvändigaste avloppsgravarna, samt

4:o) bidrager till åkerjordens fullständiga täckdikning.

På grund av Köpings stads föreliggande framställning om förvärvande av ifrågavarande område hava de sakkunniga icke ansett nödigt att framlägga detaljerade stycknings- och organisationsplaner samt att specificera de utgifter, som dessa skulle medföra. Sakkunniga hava emellertid beräknat, att inlösen av arrendatorn tillhöriga byggnader skulle kosta 62,000 kronor samt uppförande av nybyggnader, upptagande av avloppsgravar och dräneringsbidrag skulle draga minst 114,000 kronor, tillhoppa 176,000 kronor, utan att dock därmed förhållandena bleve på ett tidsenligt sätt ordnade. Dessa kostnadsberäkningar äro nämligen gjorda under förutsättning, att egendomen bebygges och istandsättes med minsta möjliga kostnader för staten och därför uppdelas i endast fyra arrendegårdar om respektive 59.07 hektar, 79.62 hektar, 93.55 hektar och 138.16 hektar åker med lämplig fördelning av närliggande betydliga ängsmarker. Skulle området åter styckas i mindre brukningsdelar om 7—20 hektar samt av staten bebyggas för att försäljas eller utarrenderas, komme byggnadskostnaderna givetvis att högst väsentligt ökas, och skulle ett dylikt förslag ställa sig ännu mera ofördelaktigt för staten.

För en eventuell försäljning till Köpings stad av detta komplex anse sig de sakkunniga böra saluvärdera detsamma *lägst* till 315,000 kronor. Om egendomen i sitt nuvarande skick kan anses vara värd nämnda belopp, och om därtill läggas förberörda kostnader å 176,000

kronor, skulle densamma sålunda i statens ägo komma att representera ett värde av 491,000 kronor.

I arrende anses, därest foder- och grödförsäljning ej vidare komme i fråga, under en följande arrendeperiod kunna högst beräknas:

för 328 hektar åker à 30 kronor	kronor	9,840: —
» 46 » » à 20 »	»	920: —
» 61 » äng à 20 »	»	1,220: —
» 90 » » à 10 »	»	900: —
» 67 » vass och fräken à 8 kronor »	»	536: —
Summa kronor		13,416: —

motsvarande 2.7 procent av ovanberäknade egendomsvärde.

Vid försäljning till Köpings stad av detta område har därjämte ansetts böra beaktas, att större delen av den till omkring 200 hektar uppgående ängsmarken är av ringa värde för staden, varemot det å Malmön belägna grus- och sandtaget (Malmön är ej utarrenderad) äger ett betydande sådant, samt att området, förutom 40 hektar växtkraftig och ganska vacker barrskog, upptager omkring 18 hektar ekbackar med ekar till ett värde av minst 20,000 kronor.

På grund av föreliggande utredning och då området syntes vara behöfligt för Köpings stads utvidgning, tillstyrka de sakkunniga försäljning till staden av detsamma under förutsättning att därför erhålles en försäljningssumma av minst 315,000 kronor, och borde bland försäljningsvillkoren upptagas skyldighet för köparen att efter särskild värdering inlösa arrendatorn tillhöriga byggnader.

I fråga om Snevringe härads vägstyrelses framställning rörande förbehåll av fortfarande rätt för häradets väghållningsskyldiga att hämta grus å Malmön vid eventuell upplåtelse till Köpings stad av denna lägenhet hava de sakkunniga, enär ett dylikt förbehåll skulle inverka menligt vid en eventuell försäljning av hela området till Köpings stad, och då tillgång till gruståkt förefinnes och kan erhållas å den endast omkring ett par kilometer därifrån belägna lägenheten Jägaråsen, avstyrkt bifall till densamma.

Köpings stads och landsförsamlingars ansökan om förvärv av viss del av ifrågavarande område för utvidgning av sitt tegelbruk skulle, därest hela området komme att försälas till Köpings stad, icke föranleda någon vidare åtgärd, men, även om denna försäljning icke kommer till stånd, anse sig de sakkunniga icke kunna tillstyrka framställningen huvudsakligen av det skäl, att tegelbruket i fråga, som drives i mycket liten skala, synes vara av ringa betydelse för såväl staden som orten,

varjämte tillgången på för tegelbränning lämplig lera är för ringa för anläggande av ett större tegelbruk.

Söder om Hedströmmen belägna ägor.

Åkerjorden och ängsmarken äro även härstädes överhuvud taget i låg kultur och dålig hävd. Största delen av detta stora område är mycket besvärat av vatten, som för närvarande ej kan avledas, emedan behöfliga avloppsgravar saknas. För att höja egendomen ur dess nuvarande lägervall är det därför enligt de sakkunnigas mening såsom en första åtgärd nödvändigt att medelst effektiv avdikning och delvis genom invallning torrlägga jorden till den omfattning, som kan bliva ekonomiskt bärande. Då de sakkunniga tillika äro av den mening, att detta arbete bör igångsättas utan tidsutdräkt, anse de sakkunniga, att — antingen egendomen kommer att helt eller delvis försäljas eller bibehållas i statens ägo — staten bör på sin bekostnad låta utföra de torrlägningsarbeten, som kunna befinnas lämpliga. Till ledning vid bedömning av de åtgärder, som härvid äro nödiga, ävensom för att styrka sin uppfattning härutinnan, hava de sakkunniga låtit utföra avdikningsplan och kostnadsberäkningar, vilka utarbetats av lantmäteriauskultanten A. L. Viding i Västerås. Enligt dessa beräkningar skulle kostnaderna för nämnda arbeten uppgå till 19,200 kronor.

Enligt Vidings utredning skulle genom de ifrågasatta åtgärderna 280 hektar bliva så avdikade, att de kunde fullständigt dräneras. Lägges härtill den åkerareal, som, oberoende av ifrågavarande avdikningsplan, kan dräneras och som av de sakkunniga visserligen icke kunnat exakt uppgivas men som ansetts kunna beräknas till omkring 50 hektar, bör enligt förut angiven beräkningsgrund statens bidrag till en fullständig täckdikning med rör av ifrågavarande 330 hektar uppgå till 23,100 kronor.

En del väganläggningar äro jämväl behöfliga å detta område, men, då frågan därom vore beroende på områdets framtida uppdelning, hava de sakkunniga icke häröver uppgjort någon plan eller kostnadsberäkning.

Avrösningsjorden är beväxt med barrskog och ek å de utefter Mälaren belägna Åshagarna och Jägaråsen samt utgöres dessutom av större och mindre, vanligen särdeles vackra ekhagar och ekbackar med tillsammans 3,365 ekar.

Staten äger två lador, brandförsäkrade för 1,000 kronor men värda högst 800 kronor, under det arrendatorn tillhöriga byggnader hava ett brandförsäkringsvärde av 41,990 kronor.

Området låter sig synnerligen väl uppdelas i mindre gårdar med

någorlunda jämn fördelning i åker- och ängsmark. Fröstuna egendom (å Södra Tallholmen), bebyggd med ekonomihus beräknade efter en areal av omkring 150 hektar åker samt brandförsäkrade för 30,390 kronor, bör enligt de sakkunnigas mening såsom särskild brukningsdel bibehållas, men dess nuvarande åkerareal, 160 hektar, något minskas. Därest, med undantag av nämnda egendom, övrig mark tillhörande ifrågavarande domän skulle komma att styckas till mindre gårdar om 6 à 7 eller 10 à 15 hektar, skulle å området kunna bildas 15 gårdar av den förra typen och 13 av den senare. Bebyggandet av dessa skulle för staten belöpa sig till

för 15 gårdar enligt förut angiven byggnadsplan I	
à 10,000 kronor.....	kronor 150,000: —
» 13 gårdar enligt förut angiven byggnadsplan II	
à 15,300 kronor	» 198,900: —
	<hr/> Summa kronor 348,900: —

Härtill komma kostnaderna för inlösen av arrendatorerna tillhöriga hus, vilka, med undantag av ladugården å Fröstuna egendom, befinna sig i ganska gott skick, approximativt beräknade till	kronor 35,000: —
vidare tillkommer bidrag till täckdikning.....	» 23,100: —
	<hr/> Summa kronor 407,000: —

Häri äro ej inbegripna 19,200 kronor för förutnämnda gravar och invallning, vilket arbete sakkunniga förutsätta under alla förhållanden kommer att bliva en utgift för staten.

Det kunde emellertid knappast förmodas, att staten vore villig att i jordbruksfastigheter nedlägga så betydande belopp, detta så mycket mindre som vid en eventuell ny utarrendering de nuvarande arrendavgifterna ej kunde höjas utan säkerligen måste ganska väsentligt nedsättas.

För en kommande arrendeperiod ansåge nämligen de sakkunniga arrendavgälden knappast kunna beräknas högre än:

för 330 hektar åker à 24 kronor	kronor 7,920: —
» 98 » » » 20 »	» 1,960: —
» 120 » äng » 15 »	» 1,800: —
» 144 » » » 10 »	» 1,440: —
	<hr/> Summa kronor 13,120: —

motsvarande 3.08 procent av egendomsvärdet.

De sakkunniga hysa därför den uppfattningen, att ifrågavarande område med undantag av vissa, nedan nämnda skogsarealer bör försäljas. Den till Myskhagen och Jordmarken hörande med tillhoppa 1,944 ekar beväxta hagmarken, som gränsar till Kungsörs kungsladugårds hagmarker, bör enligt deras mening lämpligen undantagas och förernas med dessa. Därest Kungs Barkarö kommuns ansökan om förvärfv av Tyskhagen bifalles endast i vad den avser en angiven mindre del därav, torde den på andra delen belägna hagmarken jämväl böra läggas till Kungsörs kungsladugård. Följande, med ek och barrskog bevuxna lägenheter eller delar därav syntes sålunda böra bibehållas i statens ägo, nämligen:

1:o)	Jägaråsen, innehållande	9.81	hektar
2:o)	Åshagarna, »	21.60	»
3:o)	av Myskhagen »	7.92	»
4:o)	av Jordmarken »	7.10	»
5:o)	av Tyskhagen under förutsättning att Kungs Barkarö kommuns härovan omförmälda framställning om inköp av hela lägenheten icke komme att bifallas	7.96	»
		Summa 54.39 hektar	

Av dessa områden äro Jägaråsen och Åshagarna beväxta med yngre barrskog samt ekar till ett antal av 874, varjämte därå finnas stora tillgångar av sand och grus.

Den med förberörda undantag till försäljning lämpliga marken anses, under förutsättning att avloppsgravar m. m. på statens bekostnad utföras enligt förut angivet förslag, vid en eventuell försäljning kunna inbringa

för 330 hektar åker à 400	kronor 132,000: —	
» 98 » » 300	» 29,400: —	161,400: —
» 120 » äng » 300	kronor 36,000: —	
» 144 » » 200	» 28,800: —	64,800: —
» 46 » avrösningsjord, bevuxen med barr- och ekskog		10,000: —
	Kronor 236,200: —	
med avdrag av avdikningskostnaderna		19,200: —
	Summa netto kronor 217,000: —	

Arrendatorerna tillhöriga byggnader böra efter särskild värdering lösas av eventuella köpare.

Beträffande L. Osswalds framställning att staten skulle inköpa viss honom tillhörig, till Köpingskomplexet gränsande mark finna sakkunniga

icke några skäl därtill föreligga, vare sig förevarande del av Köpingskomplexet kommer att avyttras eller icke.

Vad angår den av Kungs Barkarö kommun gjorda ansökan om inköp av lägenheten Tyskhagen eller del därav, hava de sakkunniga förordat bifall till densamma, dock endast i vad den avser inköp av en utav kommunen angiven mindre del om 6.312 hektar.

I fråga om arbetaren Brandts framställning anse de sakkunniga, att densamma endast torde kunna avgöras i sammanhang med de åtgärder, som kunna komma att vidtagas beträffande hela området.

Sammanfattning.

I händelse de till Strömsholms hingstdepå hörande hemman och lägenheter oförminskade skulle bibehållas i statens ägo, samt de åtgärder vidtoges, som av de sakkunniga under sådan förutsättning föreslagits i fråga om upprättande av småbruk, dessas fullständiga bebyggande på statens bekostnad, inlösen av arrendatorerna tillhöriga byggnader, iståndsättande av dessa och statens egna byggnader samt bidrag till dränering och annan avdikning, skulle statens kostnader härför inalles uppgå till följande högst betydliga belopp:

för inlösen av arrendatorernas byggnader	kronor	125,700: —
» nybyggnader och reparationer.....	»	693,400: —
» täckdikning	»	73,220: —
» annan avdikning	»	29,200: —
	Summa kronor	921,520: —

motsvarande i det närmaste det för ifrågavarande område (d. v. s. utom Strömsvik) angivna taxeringsvärde, 988,200 kronor.

Taxeringsvärdet å samtliga Strömsholmsdomäner, Strömsvik inräknat, utgör 1,103,500 kronor. Läggas detta belopp till grund för en värdeuppskattning av desamma, skulle, — sedan förberörda kostnader, tillhoppa 921,520 kronor, blivit nedlagda därå — domänerna för staten representera ett värde av 2,025,020 kronor. De inkomster, som skulle anses utgöra den årliga räntan å detta kapital under en kommande arrendeperiod, torde enligt sakkunnigas beräkningar bliva följande:

arrendeavgäld	kronor	46,182: —
skogarnas nettoavkastning	»	12,000: —
	Summa kronor	58,182: —

motsvarande 2.87 procent å berörda värde.

Genom försäljning av de utav sakkunniga därtill föreslagna delarna av Strömsholms- domänerna skulle komma att inflyta	kronor 706,000: —
efter avdrag för avdikningskostnader å Köpings- komplexet söder om Hedströmmen.....	» 19,200: —
	<hr/> kronor 686,800: —

varjämte genom en sådan åtgärd följande
kostnader skulle inbesparas, nämligen:

för inlösen av arrendatorerna tillhöriga byggnader	kronor 103,000: —
» nybyggnader och reparationer	» 601,700: —
» täckdikning.....	» 60,620: —
» annan avdikning	» 10,000: —
	<hr/> Summa kronor 1,462,120: —

Enligt sakkunnigas förslag skulle i statens ägo förbli:

	Taxeringsvärde:
1) <i>Strömsholms kungsladugård</i> m. m. jämte av hingst- depån disponerade byggnader (med undantag av till försäljning föreslaget mindre område)	kronor 282,000: — ¹⁾
2) <i>Hultet</i> m. m.	» 56,000: —
3) <i>Liberga skog</i> och skogvaktarboställe	» 61,500: —
4) <i>Åtskilliga skogs- och hagmarker</i>	» —
	<hr/> Summa kronor 399,500: —
samt	
5) <i>Strömsvik</i>	kronor 115,300: —
	<hr/> Summa kronor 514,800: —

Om till ovannämnda belopp, 514,800 kronor, läggas samtliga av
de sakkunniga beräknade kostnader för sistnämnda egendomars istånd-
sättande, uppgående till:

för kungsladugården	kronor 108,400: — ²⁾
» Hultet.....	» 18,600: —
	<hr/> Summa kronor 127,000: —

kan den domän, som skulle i statens ägo behållas, åsättas ett totalvärde
av 641,800 kronor resp. 631,800 kronor.

¹⁾ Det till försäljning föreslagna mindre områdets avskiljande anses icke in-
verka på taxeringsvärdet.

²⁾ Kan under förut angiven förutsättning minskas med 10,000 kronor.

De sakkunniga meddela, att de under hand inhämtat, att vid en eventuell försäljning flera av egendomarnas arrendatorer antagligen önska med äganderätt förvärva de av dem arrenderade gårdarna eller delar av desamma.

Såsom av utredningen framgår, anse de sakkunniga sig utan tvekan böra förorda, att Strömsholms kungsladugård med närliggande angivna egendomar behålles i statens hand, helst som dessas avkastning redan nu är tillfredsställande och i framtiden efter all sannolikhet blir det i än högre grad. Den ganska vidsträckta försäljning av statsjord, som av de sakkunniga föreslås, har av dessa i varje speciellt fall motiverats. Som därav framgår, är det huvudsakligen de höga kostnader, som skulle bliva en följd av domänernas uppdelande i mindre lotter och dessas bebyggande på statens bekostnad, som varit bestämmande för de sakkunniga vid deras förslag till egendomarnas försäljning. Genom den anordning, som de sakkunniga förordat, stannar i alla händelser den allra största delen av skogsmarken i statens ägo, varjämte de för den genom sina ekängar egendomliga och vackra Mälarnaturen mest typiska delarna komma att fortfarande ligga under statens hägn.

Domänstyrelsen 27/1
1913.

Med anledning av de sakkunnigas betänkande har domänstyrelsen avgivit utlåtande den 27 januari 1913 och därvid överlämnat yttranden av vederbörande överjägmästare och Kungl. Maj:ts befallningshavande, vilka anslutit sig till de sakkunnigas förslag. Styrelsen har för egen del instämt i de sakkunnigas uttalande angående de allmänna orsakerna, varför den till Strömsholmsegendomarna hörande jorden i allmänhet befunne sig i låg kultur, dock med vissa eriurningar. Såsom ett bland skälen till förberörda förhållande hade framhållits, att arrendatorerna äga full frihet att avyttra från egendomarna foder och gröda utan skyldighet att hålla visst antal kreatur och ersätta förbrukad växtkraft. Emellertid vore i arrendekontraktet såväl om Strömsholms kungsladugård som om den därintill gränsande arrendelotten, vilken omfattar Hultet med flera lägenheter, stadgat förbud för arrendatorn att från bole föra foder med undantag av det, vilket årligen bör levereras såsom arrende, och vad kungsladugården beträffade jämväl sådant, som kunde komma att lämnas för från depån erhållen gödsel. Under nu löpande arrendeperiod hade av domänstyrelsen efter vederbörandes hörande beträffande vardera av kungsladugården och arrendelotten Hultet två gånger lämnats tillstånd till försäljning av hö. Vid dessa medgivanden hade fogats villkor avseende att förhindra jordens utsugning genom försäljningarna. För övrigt åläge arrendatorerna av samtliga ifrågavarande genom styrelsen

utarrenderade egendomar att väl och tillbörligt hävda åker, äng och utägor samt på allt möjligt sätt förbättra dem, så att egendomarna genom god och försiktig hushållning bleve försatta i fullgott skick, likasom arrendator hade att, vidkommande kronans åbyggnader å egendomarna, ansvara för underhåll och nybyggnad samt att vid avträandet i fullgott skick lämna från sig byggnaderna utan rätt till ersättning, dock att för nybyggnadsskyldigheten å kungsladugården gällde bestämmelserna i militieboställsordningen av den 23 januari 1836. Närmaste tillsynen över egendomarna vore enligt arrendekontrakten anförtrodd Kungl. Maj:ts befallningshavande och domänintendenten i länet. I början av januari år 1910 hade till styrelsen inkommit uppgift från domänintendenten över de under år 1909 hållna besiktningar å vissa av egendomarna med angivande i korthet av egendomarnas beskaffenhet i avseende å byggnader och hävd, utvisande att härtinnan ej var så väl beställt. Då emellertid undersökning av förhållandena vid egendomarna för deras disposition efter nu löpande arrendeperiods utgång då snart förestod, hade styrelsen funnit vad vid besiktningarna förekommit ej för det dåvarande påkalla någon särskild åtgärd. De reparations- och grundförbättringsarbeten, som av de sakkunniga ansetts nödiga för egendomarnas försättande i stand, syntes vara sådana, som ej kontraktsevenligt åläge arrendator. I fråga om samtliga de åtgärder beträffande såväl hus som jord, vilka de sakkunniga funnit erforderliga i nämnda syfte, hade styrelsen intet att erinra. Särskilt ville styrelsen i detta sammanhang betona, att enligt styrelsens mening den i betänkandet omförmälda för egendomarna menliga subutarrenderingen givetvis till huvudsaklig del framkallats av den arrendelottindelning, som bestämts för nuvarande arrendeperiod.

Av det huvudsakliga skälet att kostnaderna för egendomarnas uppdelande i mindre lotter och dessas bebyggande på statens bekostnad skulle bliva avsevärt höga, hade de sakkunniga kommit till den uppfattning, att det vore för staten förmånligast att avyttra större delen av ifrågaravande egendomar. Visserligen syntes detta skäl vara beaktansvärt, men, om icke genom ett avyttrande kunde tillgodoses den nu rådande strävan att åstadkomma lämpliga egna hem, vare sig större eller mindre, syntes försäljning icke vara att tillråda i vidare mån, än att nämnda syfte kunde förverkligas. Då förutsättningar för bildande av egna hem å ifrågavarande ort otvivelaktigt förefunnos, hölle styrelsen före, att vid föryttring av dessa egendomar avseende i främsta rummet borde fästas vid nämnda ändamål. Beträffande de egendomar eller delar därav, i fråga om vilka sådana förutsättningar

saknades, syntes det styrelsen, att dylika egendomar lika väl kunde bibehållas åt staten och fortfarande utarrenderas. En mera ingående undersökning härutinnan syntes dock tarvas särskilt beträffande huvuddelen av det i betänkandet omförmälda så kallade Köpingskomplexet. Detta sönderföller i två delar, den ena belägen norr om Hedströmmen och den andra söder därom. Den norra delen hade staden Köping, intill vilken densamma gränsade, anhållit att få förvärva. Med anledning härav hade de sakkunniga icke ansett nödigt att framlägga detaljerad stycknings- och organisationsplan, utan på grund av de höga kostnader, som bebyggande och dränerande av detta område, uppdelat i större och mindre arrendegårdar, approximativt beräknats kräva, tillstyrkt försäljning av området i dess helhet till nämnda stad. För sin del kunde domänstyrelsen ej finna, att staden ådagalagt behov för närvarande av hela detta område, som omfattade enligt betänkandet en areal av ej mindre än 689.2540 hektar. De ändamål, för vilka detsamma enligt ansökningen skulle användas, nämligen för hamnens behov och industriella anläggningar, syntes kunna tillgodoses genom upplåtelse av ett avsevärt mindre område såsom lägenheten Byslätten, därav jämlikt nådiga brevet den 8 maj 1874 ett område redan överlämnats till staden, och av Köpingsön östligaste delen eller ett område sträckande sig söderut utmed den förut till staden jämlikt nådiga brevet den 1 juni 1894 upplåtna strandremsan. Däremot borde enligt styrelsens förmenande lägenheterna Runskär, Vitön och Malmön, vilken sistnämnda enligt betänkandet vore bevuxen med växtkraftig och ganska vacker tallskog samt ekar av betydande värde och å vilken tillika vore beläget ett synnerligen värderikt grus- och sandtag, ej avhändas kronan. I anslutning till vad styrelsen härövan anfört syntes närmare utredning böra verkställas angående lämpligheten av försäljning av området i övrigt till bildande av egna hem. I den mån området befundes ej lämpa sig härför, ansåge styrelsen detsamma tillsvidare böra i statens ägo bibehållas och ånyo utarrenderas.

Köpings stads- och landsförsamlingars ansökning om förvärfv av viss del av lägenheten Köpingsön finge styrelsen i likhet med de sakkunniga avstyrka. Snevringe härads vägstyrelses framställning syntes, därest Malmön komme att bibehållas, ej föranleda vidare åtgärd.

Vad den södra delen av Köpingskomplexet anginge, ville styrelsen uttala sig för lämpligheten av att bibehålla de med ek och barrskog bevuxna lägenheterna Jägaråsen, Åshagarna med därutanför i Mälaren belägna holmar samt vissa angivna delar av lägenheterna Myskhagen, Jordmarken och Tyskhagen. Kungs Barkarö församling syntes ej böra förvägras att av återstoden av sistnämnda lägenhet förvärva det i

ansökningen avsedda mindre området, dock först efter skedd uppskattning i den ordning, som beträffande dylika upplåtelser vore vedertagen. Den därefter återstående delen av samma lägenhet borde antingen disponeras tillsammans med Kungsörs kungsladugård eller försäljas. Vidkommande återstoden av den södra delen av Köpingskomplexet, vilken enligt de sakkunnigas uttalande läte uppdelas i större och mindre bruksdelar, syntes, innan frågan om dess framtida disposition avgjordes, böra förfaras på enahanda sätt, som av styrelsen föreslagits i fråga om viss del av den norra delen, varvid den i betänkandet omförmälda ansökningen av arbetaren Brandt borde beaktas.

De för närvarande tillsammans med Köpingsön, Byslätten m. fl. lägenheter utarrenderade, särskilt för sig belägna lägenheterna Libergsången, Kobergsången, Uddhagen och Husbondängen ansåge styrelsen böra disponeras på sätt i betänkandet föreslagits, dock ville styrelsen förorda, att Kobergsången upplätes styckad och att vid försäljningen av Uddhagen till Kungsörs köping fästes förbehåll i syfte att den å denna lägenhet befintliga invid Mälaren belägna ekparken för framtiden bevarades. Styrelsen erinrade härjämte, att köpingen genom nådigt brev den 31 december 1912 erhållit tillstånd att draga en avloppsledning genom bland annat sistnämnda lägenhet. Vid upplåtelse av Husbondängen borde undantagas för att i statens ägo behållas den inom lägenhetens område belägna ekparken och återstoden borde försäljas uppdelad i lotter med beaktande därvid av Andersson Sticks i betänkandet omförmälda ansökning om markupplåtelse från lägenheten.

Den intill Libergsången belägna Libergsskogen borde bibehållas, dock på sätt i betänkandet ifrågasatts med den inskränkning i området, som kunde vara nödig för upplåtelse av ängen i lämpliga lotter.

Vad i betänkandet förordats i fråga om dispositionen av de inom Kolbäcks samt Rytterns socknar belägna hemman och lägenheter syntes styrelsen lämpligt. Härvid ville styrelsen emellertid särskilt fästa uppmärksamheten vid de i Mälaren i närheten av Strömsholms kungsladugårds ägor belägna lägenheterna Stavsholmen med Lilla Stavsholmen och Tallklubben samt de skogbeväxta holmarna Soten och Billingsklubben. Om dessa lägenheters framtida disposition innehölle betänkandet ej särskilt yttrande. Styrelsen ville för sin del tillstyrka, att sagda lägenheter, belägna som de vore i närheten av annan kronans till bibehållande föreslagen jord, fortfarande såsom hittills var för sig utarrenderades.

I fråga om eventuell förnyad utarrendering av egendomarna hade de sakkunniga framlagt vissa principer, som därvid borde följas till före-

kommande av och rådande av bot för de nu påpekade, av det nuvarande utarrenderingssättet uppkomna missförhållandena. Dessa principer ansåge styrelsen böra godtagas. Däremot innehölle betänkandet intet yttrande och förslag om de närmare villkoren för utarrenderingen med undantag av att en approximativ beräkning av arrendeavgäldens storlek verkstälts. Därför syntes en ny förrättning bliva av nöden för upprättande av förslag till arrendevärde och de närmare villkor, varunder utarrendering borde ske. Givetvis borde härvid de sakkunnigas uttalanden och anvisningar kunna tjäna till ledning. I detta sammanhang ville emellertid styrelsen redan nu framhålla önskvärdheten därav, att utarrenderingarna måtte i möjligaste mån ske enligt samma grunder och villkor, som gälla beträffande de för statsverkets räkning utarrenderade kronoegendomar.

Åt en för berörda ändamål utsedd värderingsnämnd borde ock uppdragas att upprätta fullständiga styckningsplaner beträffande de områden, som bestämdes till uppdelning, samt att verkställa saluvärdering av samma områden och övriga, som ifrågakomme att försäljas, varvid i fråga om de områden, som skulle upplåtas till stad eller köping, värdet borde beräknas med hänsyn till de ändamål, vartill områdena kunde vara avsedda att för framtiden användas.

Det syntes styrelsen lämpligt, att köpeskillingarna för sistnämnda slag av de till upplåtelse förekommande områden sedermera fastsloges enligt expropriationslagens bestämmelser, att områden, å vilka avsåges att bereda egnahem åt mindre bemedlade och obemedlade, upplåtes enligt de i kungörelsen den 31 december 1909 stadgade grunder och skrivelsen samma dag angående tillämpningen av samma grunder samt att övriga saluområden utbjödes å offentlig auktion på de i nådiga brevet den 29 maj 1874 stadgade villkor.

Av det av styrelsen anförda framginge, att de delar av ifrågavarande egendomar, vilka enligt styrelsens mening borde i statens ägo bibehållas, utgjordes, förutom av de i betänkandet angivna fastigheter, jämväl av Malmön, Vitön, Runskär, ekparken å Husbondängen samt eventuellt delar av köpingskomplexet, som efter förnyad utredning ej funnes lämpliga att avyttra. Slutligen hade styrelsen velat framhålla, hurusom vidtagandet av de åtgärder, som med anledning därav att fullständigt förslag till ifrågavarande egendomars disposition ej framlagts, skulle ytterligare erfordras, med all säkerhet komme att föranleda, att egendomarna måste skötas under ett år, något som, på sätt styrelsen redan i sitt utlåtande av den 29 december 1911 påpekat, ej torde låta sig göra utan avsevärd minskning i statens inkomst av egendomarna.

Stuteriöverstyrelsen har i utlåtande den 1 mars 1913 anført, att styrelsen icke hade något att erinra mot det av de sakkunniga föreslagna ordnandet efter den 14 mars 1914 av förhållandena beträffande då disponibla delar utav Strömsholmsdomänen, under förutsättning att statsverket vid nämnda tidpunkt omedelbart för egen räkning övertog dispositionen av domänen i fråga mot vederlag till stuteriväsendet genom ökning av anslaget till hästavelns förbättrande med ett belopp, motsvarande Strömsholms hingstdepås nuvarande verkliga inkomster av domänen, så att stuteriöverstyrelsen med nämnda tidpunkt gjordes oberoende av de åtgärder i fråga om egendomens utarrendering eller försäljning, som kunde varda beslutade. Styrelsens förslag rörande anläggandet av ett statsstuteri å Ottenby kungsladugård på Öland och därmed i sammanhang stående omorganisation av Strömsholms hingstdepå vilade nämligen i ekonomiskt avseende på den förutsättningen, att stuteriväsendet fortfarande komme att åtnjuta oförminskade inkomster av de till hingstdepåerna anslagna egendomarna eller motsvarande kontant vederlag; och även om nämnda förslag icke skulle komma till utförande, kunde icke någon del av de för hingstdepåernas verksamhet nu tillgängliga medel undvaras.

Stuteriöver-
styrelsen 1/6
1913.

Skulle frågan däremot icke anses kunna ordnas på sätt stuteriöverstyrelsen sålunda förutsatt, ville styrelsen hemställa, att Strömsholmsdomänen icke måtte fränhändas stuteriväsendet utan fortfarande disponeras för dess räkning genom förnyad utarrendering, samt att, därest i sådant fall avkomsten skulle bliva lägre än hittills, ersättning därför måtte beredas genom förhöjning i motsvarande mån av anslaget till hästavelns förbättrande.

Uti en till jordbruksdepartementet den 10 mars 1913 inkommen skrift hava stadsfullmäktige i Köping, under anförande att föga utsikt syntes finnas för förvärvande åt staden av hela det i stadens föregående framställning åsyftade området, anhållit att få förvärva åtminstone det å en skriften bilagd karta med grönt inramade och med »A» betecknade området, bestående av

Stadsfullmäktige i Köping.

dels A1	Byslätten	(inramat med rött)	cirka	67.788	hektar
dels A2	av Köpingsön	(» » blått)	»	89.384	»
dels A3	» d:o	(» » gult)	»	3.301	»
dels A4	» Djurgården	(» » brunt)	»	26.774	»

inalles ungefär 187.247 hektar

Stadsfullmäktige hava till utveckling av denna ansökan anført följande.

Byslätten, området A1, inramat med rött, som låge närmast staden och hade den bästa grunden, syntes i första hand böra ifrågakomma för industriella anläggningar, men då dessa såväl direkt som med tanke på möjliga framtida utvidgningar krävde stora områden, hade jämväl en del av Köpingsön begärts för detta ändamål.

Området A2, inramat med blått, av Köpingsön begränsades i öster av en förut av staden exproprierad remsa närmast ån av cirka 50 meters bredd. Väster om denna remsa vore marken till omkring 200 meters bredd mycket lågländ och sank samt till större delen otjänlig för odling. Längre västerut stege marken småningom och erbjöde först högre upp fast mark för bebyggande. Den östligaste delen av A2 kunde i dess nuvarande skick knappast av någon tillgodogöras. Staden åter skulle kunna utnyttja den till upplagsplats för muddar, som redan nu kunde uppläggas där i stället för att forslas ut i Mälaren och där utkastas till men för fisket. En blivande fördjupning eller utvidgning av segelleden skulle betydligt underlättas, om muddret finge uppläggas å förenämnda område. På sådant sätt skulle denna mark småningom bliva torrlagd och användbar till upplagsplatser, varå hamnen redan nu lede stor brist.

För segelledens utvidgning, för förvärvandet av upplagsplatser för hamnen och för erhållandet av industriområden för sådana industriella anläggningar, vilka fordrade närhet till upplagsplatser vid hamnen, vore ifrågavarande del av Köpingsön, A2, för staden synnerligen behöflig. Det syntes också vara ungefärligen denna del av Köpingsön, som domänstyrelsen ansett kunna överlåtas till staden.

Det borde påpekas, att på Köpingsåns vänstra eller östra strand, på grund av en längs och på kort avstånd från ån löpande bergsträckning, icke funnes utrymme för vare sig upplagsplatser eller industriområden.

Då det skulle kunna anmärkas, att avståendet av området A2 skulle vara till men för det ovanför liggande området, som därigenom bleve avstängt från tillträde till Köpingsån, ville stadsfullmäktige framhålla, att staden förut ägde strandremsa längs Köpingsåns hela högra strand och sålunda redan avstängde det ovanför liggande området.

I närheten av de industriella områdena erfordrades, som erfarenheten visat, också utrymme för anläggande av arbetarkvarter. Till sådant ändamål syntes väl lämpa sig den triangulära med gult inramade delen av Köpingsön, väster om körvägen, A3, samt det med brunt inramade området av Djurgården, A4. Särskilt skulle den inom sist-

nämnda område befintliga ekbacken vara lämplig till öppen plats för arbetarbefolkningen.

Vid behandling av frågan om disposition av Strömsholmsegendomarna efter den 14 mars 1914, då de flesta arrendekontrakten utlöpa, uppkommer i första hand, synes det mig, spørsmålet huruvida dessa egendomar fortfarande böra vara anslagna för stuteriväsendets behov eller överföras till statens domäners fond och disponeras på samma sätt som statens domäner i allmänhet.

I detta hänseende har stuteriöverstyrelsen i sitt yttrande den 1 mars 1913 förordat, att statsverket skulle den 14 mars 1914 omedelbart för egen räkning övertaga domänen ifråga, så att styrelsen med nämnda tidpunkt gjordes oberoende av de åtgärder ifråga om egendomens utarrendering eller försäljning, som kunde varda beslutade. Styrelsen synes också vid sin framställning om upprättande av ett statsstuteri vid Ottenby tänkt sig att under förutsättning av bifall till detta förslag Strömsholmsdomänen skulle av statsverket användas för annat ändamål än hästväsendet, exempelvis till försäljning av lämpliga delar. Givetvis har stuteriöverstyrelsen därvid alltid utgått ifrån att vederlag för de därigenom minskade inkomsterna skulle beredas styrelsen genom ökade direkta statsanslag.

Vad de sakkunniga anfört samt av vederbörande myndigheter vitsordats rörande Strömsholmsegendomarnas nuvarande beskaffenhet och deras ur jordbrukssynpunkt i allmänhet dåliga hävd samt de orsaker, som föranlett detta tillstånd, synes mig utgöra tungt vägande skäl emot det nuvarande dispositionssättet. Enligt den av de sakkunniga verkställda utredningen erfordras, därest egendomarna fortfarande skola bibehållas i kronans ägo och utarrenderas, ensamt till inlösen av arrendatorerna tillhöriga byggnader samt till nybyggnader och byggnadsreparationer ett belopp av 819,100 kronor. Skola, under förutsättning att dessa egendomar fortfarande skola vara anslagna till stuteriväsendet, nämnda kostnader bestridas av avkastningen från egendomarna, vilket ju är det naturliga, så lära inkomsterna från dessa egendomar för stuteriöverstyrelsen bli under lång tid så nedsatta, att styrelsens behov av medel icke blir tillgodosett utan särskilt tillskott av statsmedel utöver nuvarande anslag. Den andra utvägen att låta staten genom direkta anslag bekosta grundförbättringar, byggnadsreparationer och nybyggnader, under det styrelsen uppbär hela avkomsten oavkortad, komme åter att å budgeten föranleda högst avsevärda utgifter. Jag anser därför, att fullgoda skäl tala för att de till Strömsholm hörande egendomarna, vilkas arrenden utgå

*Departements-
chefen.*

den 14 mars 1914 och som nu äro anslagna till stuteriväsendet, från denna tid överlämnas till statens domäners fond. Att redan nu dit överflytta egendomen Strömsvik, som enligt nådiga brevet den 31 december 1902 är utarrenderad till den 14 mars 1924, synes mig icke lämpligt. Däremot anser jag, att samtliga nu direkt av depån disponerade ägor böra den 14 mars 1914 överföras till sagda fond med undantag allenast av det jordområde vid Strömsholm, varå själva depåbyggnaderna med tillhörande anläggningar äro belägna, jämte dessa byggnader och anläggningar ävensom så stor del av f. d. lönejordarna, som erfordras för depåpersonalens behov. Detta undantagna område har med ledning av erhållna upplysningar utmärkts med röd streckning å en vid de sakkunnigas betänkande fogad, år 1912 upprättad översiktskarta över Strömsholm med underlydande hemman och lägenheter.

Det vederlag, som i form av ökat statsanslag bör tillkomma stuteriöverstyrelsen och som är oundgängligen nödvändigt, därest icke styrelsens verksamhet för hästafvelns främjande skall avsevärt förlamas — vilket vore desto olämpligare, som just nu Kungl. Maj:t funnit sig böra föreslå kraftiga åtgärder för befrämjande särskilt av den ädla hästaveln — torde böra bli föremål för närmare utredning från stuteriöverstyrelsens sida, sedan frågan om egendomarnas överförande till domänfonden blivit avgjord. Att uppskjuta avgörandet av anslagsfrågan till 1914 års riksdag torde heller icke innebära några olägenheter för stuteriöverstyrelsen. De nuvarande arrendekontrakten rörande dessa egendomar innehålla nämligen bestämmelse att penningarrendet skall erläggas före arrendeårets utgång och naturprodukterna i allmänhet inom de sista tre respektive fyra månaderna under arrendeåret. För det arrendeår, som slutar den 14 mars 1914, erhåller alltså depån arrendeinkomsten under tiden närmast därförut och skulle, ifall egendomarnas inkomster fortfarande tillflöte depån, icke förrän i slutet av 1914 eller början av 1915 ånyo kunna erhålla annan arrendeinkomst av dem än en mindre kvantitet naturprodukter.

Jag övergår nu till att yttra mig om de särskilda egendomarna och den ändamålsenligaste användningen av dessa, såvitt detta kan för närvarande bedömas. Jag vill då först anmärka, att det väl varit önskligt, att en i detalj utförd styckningsplan förelegat å de områden, som nu ansetts lämpliga att upplåtas till försäljning. Så har i regel pläгат ske, då frågor om jordupplåtelser underställts Riksdagen — men då ett så detaljerat arbete medfört icke ringa kostnader såväl som tidsutdräkt och frågan om den stora Strömsholmsegendomens rätta användning är synnerligen invecklad, har jag ansett, att Riksdagen, innan allt för vidlyftiga

mått och steg tagas, bör bliva satt i tillfälle att uttala sig särskilt om i vilken omfattning försäljning bör ske.

I likhet med de sakkunniga anser jag, att de egendomar, som nu äro någorlunda tillräckligt bebyggda och utgöra lämpliga arrendegårdar, böra bibehållas i kronans ägo. Deras iståndsättande och förseende med ytterligare nödiga byggnader i enlighet med de sakkunnigas förslag lär icke möta svårigheter, därest förslaget om deras överförande till statens domäners fond vinner bifall. Sålunda bör Strömsholms kungsladugård med till denna arrendelott hörande ägor, dock med undantag av den s. k. Herrskogsjorden, till vilken jag senare återkommer, bibehållas och utarrenderas. Vidare bör den arrendelott, som benämnes Hultet med Säby udde, Djurgården och Rigärdet, vilken arrendelott ligger i omedelbar närhet av kungsladugårdens ägor, bibehållas. Likaledes böra de nuvarande utarrenderade smärre områdena, som ligga i omedelbart sammanhang med Strömsholmskomplexet eller utgöras av öar i Mälaren invid samma komplex, ävensom de av depån nu direkt disponerade ägorna inom Strömsholmskomplexet bibehållas. Jämväl Liberga skog, som visserligen är belägen utan samband med annan kronoskog, bör, då den är av ganska avsevärd omfattning, bibehållas i kronans ägo, dock att möjligen något mindre område behöver avskiljas till byggnadstomter åt Libergsäng.

Vad beträffar det stora Köpingskomplexet jämte Köpings djurgård, omfattande en sammanlagd areal av 1,497.0666 hektar, varav 802.7218 hektar åker, föreligga, såsom de sakkunniga framhållit, rörande detsamma så många egenartade omständigheter, att bedömandet av den ur olika synpunkter lämpligaste dispositionen av detsamma är synnerligen svårt. Utan tvivel har staten här ett tillfälle att genom upplåtelse av jord skapa nya brukningsdelar i rätt avsevärd omfattning med utsikt för dess innehavare att å dem finna sin bärgning. Emellertid kan det knappast vara lämpligt att på en gång och på en och samma plats upplåta så mycket jord, som skulle bliva fallet, i händelse hela detta komplex nu upplätas. Dessutom torde det ej vara klokt att, därest försäljning skulle ske, uppställa som villkor, att hela området skulle utläggas till småbruk och egnahem. Det är sannolikt, att vissa områden skulle bättre lämpa sig för något större bruk, än som avses i gällande grunder för upplåtelse till mindre bemedlade och obemedlade av egnahemslägenheter från kronoegendomar. I varje fall är den nu föreliggande utredningen allt för ofullständig för att läggas till grund för ett förslag om försäljning av detta område.

I avvaktan på ytterligare undersökning rörande den lämpligaste framtida dispositionen av detsamma torde därför ny utarrendering på

kortare tid böra ske även med risk att arrendeavgiften kommer att något nedgå.

De sakkunniga hava emellertid ansett det vara ett oundgängligt villkor för att de söder om Hedströmmen belägna ägorna av ifrågavarande stora komplex skola kunna bringas i högre kultur, att staten bekostar upptagandet därstädes av nödiga avloppsgravar m. m. Kostnaden härför har beräknats till 19,200 kronor. I vad de sakkunniga sålunda anfört vill jag till alla delar instämma. Jag vill emellertid framhålla, att dylika avloppsgravar torde erfordras även beträffande en del av den norr om Hedströmmen belägna marken. De sakkunniga hava, då de föreslagit hela sistnämnda områdes försäljning till Köpings stad, icke haft anledning att undersöka denna fråga. En utredning därom beträffande hela det område, som icke anses behöfligt för Köpings stad, torde därför nu böra verkställas.

Såsom jag förut meddelat, har Köpings stad anmält önskan att förvärva hela det område, som är beläget norr om Hedströmmen, omfattande en areal av icke mindre än 689 hektar 25.4 ar. I likhet med domänstyrelsen anser jag försäljning till nämnda stad av så stort markområde icke lämplig. Staden har i en senare ingiven framställning anhållit att åtminstone få förvärva ett närmast staden och utefter Köpingsån beläget område om ungefär 187 hektar 24.7 ar. Jag anser visserligen de skäl, stadsfullmäktige anfört, böra föranleda, att tillfälle beredes staden att förvärva något område av ifrågavarande egendoms-komplex, men finner mig för närvarande icke kunna utan ytterligare utredning angående omfattningen av det område, som verkligen är erforderligt för stadens behov, samt rörande ett dylikt förvärvs inverkan på försäljnings- och bruksförhållandena beträffande de ägoområden, som icke skulle förvärfvas av staden, uttala någon bestämd mening i fråga om storleken och läget av det område, som må erbjudas staden till inköp. Härtill kommer att, då de sakkunniga ansett hela ägoområdet norr om Hedströmmen böra säljas till staden, de icke utsatt något värde å de särskilda delarna av detta område och att alltså tillräcklig ledning saknas för bedömning av värdet av det senaste av staden önskad området. Den närmare utredning angående Köpingskomplexet i dess helhet, varom jag nyss talat, bör uppenbarligen avse jämväl nu förevarande fråga.

På grund av den ståndpunkt, jag sålunda nu måst intaga beträffande dispositionen av Köpingskomplexet, anser jag, att något beslut icke nu bör fattas rörande vare sig Köpings stads omförmälda an-

sökning eller de ansökningar, som gjorts av Kungs Barkarö kommun om inköp av viss del av Tyskhagen och av arbetaren Brandt om förvärv av visst område vid Fröstuna. De av Köpings stads- och landsförsamlingar samt av Snevringe härads vägstyrelse gjorda ansökningarna synas mig, i enlighet med de sakkunnigas åsikt, icke böra bifallas.

Jag kommer nu till de övriga delar av Strömsholmsdomänen, som de sakkunniga föreslagit till försäljning. Såsom jag redan förut anfört, skulle det varit önskvärt att redan nu, innan beslut i försäljningsfrågan fattas, kunnat äga tillgång till en i detalj utförd styckningsplan. Då emellertid tiden icke tillåtit detta och det är angeläget att de till försäljning avsedda lägenheterna må kunna tillträdas så snart som möjligt och helst vid utgången av nuvarande arrendeperiod, anser jag denna omständighet icke böra utgöra hinder för att framlägga frågan redan nu för Riksdagen. Upprättandet av dylik styckningsplan jämte värdering kommer naturligtvis att ofördröjligen igångsättas, därest Riksdagen medger försäljning av därtill föreslagna områden.

I fråga om den till Strömsholms kungsladugård hörande s. k. *Herrskogsjorden*, belägen väster om järnvägen och norr om Herrskogsvägen, hava de sakkunniga föreslagit, att densamma skall försäljas till egna hem. Jag biträder detta förslag. Områdets sammanlagda areal uppgår till 49 hektar 81.70 ar, varav 25 hektar 90.60 ar åker. Områdets försäljning synes böra äga rum enligt gällande grunder i fråga om åtgärder i syfte att åt mindre bemedlade och obemedlade bereda tillfälle att förvärva egnahemslägenheter från kronoegendomar, offentliggjorda genom kungörelsen den 31 december 1909. Vad beträffar det av de sakkunniga beräknade värdet å detta område, utgörande efter 300 kronor för hektar av såväl åker och äng som avrösningsjord tillhoppa 15,000 kronor förutom värdet av byggnaderna, som ju icke tillhöra kronan, synes mig detta, i betraktande av den rätt stora åkerarealen möjligen kunna vid en ny värdering något ökas, men anser jag mig icke kunna på den nu föreliggande utredningen bestämt stödja en beräkning av högre inkomst genom detta områdes försäljning, än de sakkunniga angivit.

Lägenheten *Rytterns äng* har av de sakkunniga föreslagits till försäljning i befintligt skick. På grund av dess avskilda läge och ringa tillgång på skogsmark samt de jämförelsevis dryga utgifter, dess förseende med tidsenliga åbyggnader skulle medföra för kronan, anser jag mig böra biträda detta förslag. Försäljningsvärdet är av de sakkunniga,

med hänsyn särskilt till den nu växande värdefulla ekparken, upptaget till 20,000 kronor och torde tillsvidare böra beräknas till detta belopp. De sakkunnigas förslag innefattar, att denna lägenhet skall säljas ostyckad. Jag anser dock i betraktande av lägenhetens storlek och den omständigheten, att de därå befintliga byggnaderna vitsordats vara otillräckliga, att styckning av lägenheten bör ske och de särskilda lotterna uttjudas till försäljning enligt grunderna i ovan omförmälda kungörelse den 31 december 1909.

Jämväl den i närheten av Rytterns äng belägna, obebyggda lägenheten *Skarpan* har av de sakkunniga ansetts böra säljas och jag ansluter mig till detta förslag. Den därigenom inflytande inkomsten synes tillsvidare böra upptagas enligt de sakkunnigas beräkning till 5,300 kronor. Även vid denna lägenhets försäljning torde förberörda grunder för egnahemsupplåtelse böra tillämpas.

Libergsäng anser jag i likhet med de sakkunniga böra försäljas, varvid möjligen något mindre område av Libergs skog behöver medfölja för beredande av byggnadsplatser. De sakkunniga hava upptagit försäljningsvärdet å Libergsäng till 21,000 kronor. Denna försäljning bör avse upprättandet av egnahemslägenheter och sålunda ske enligt grunderna i ovanberörda kungörelse den 31 december 1909.

Kobergsäng är en på ganska långt avstånd från övriga Strömsholmsegendomar belägen lägenhet, för vars bibehållande i kronans ägo inga skäl synas föreligga. Den är alldeles skoglös och staten äger å densamma endast en mindre logbyggnad. Lägenhetens närbelägenhet till Arboga stad synes böra medföra, att densamma vid försäljning må kunna betinga ett icke obetydligt pris. De sakkunniga hava beräknat 30,000 kronor, lösen för arrendatorns till 4,500 kronor försäkrade byggnader häri icke inbegripen. Egendomen synes lämpligen böra säljas styckad samt enligt grunderna i förberörda kungörelse den 31 december 1909. Den omständigheten att lägenheten har en långsträckt och oregelbunden figur bör icke behöva utgöra hinder för att anordna vägar till de särskilda lotterna.

Vad därefter beträffar den strax öster om Kungsörs köping belägna lägenheten *Uddhagen*, synes densamma, som uppges i fråga om åkerjorden befinna sig i sämsta möjliga skick och som är bebyggd endast med en till 500 kronor brandförsäkrad, arrendatorn tillhörig lada, böra försäljas. Densamma innehåller icke annan skogsmark än en till arealen jämförelsevis obetydlig ekpark, för vars bibehållande i kronans ägo tillräckliga skäl ej synas föreligga, men som vid området

försäljning kan, på grund av dess värde vid utläggandet av natursköna byggnadstomter, i avsevärd mån stegra egendomens pris. Att egendomens arrendevärde redan nu icke beräknas uteslutande på grund av åkerjorden synes framgå därav, att arrendet utgör icke mindre än 64 kronor 13 öre per hektar åker, oaktat denna befinner sig i ovan antytt skick. Såsom ovan anförts, har från Kungsörs köpings sida framställning gjorts att, i händelse lägenheten skulle av kronan säljas, få bliva i tillfälle att underhandla om köp därav. Något direkt köpeanbud har emellertid icke avgivits, utan sagda framställning har endast gjorts av en kommitté, som Kungsörs köpings fullmäktige tillsatt för utredning av frågan om denna kronoegendoms inköp. Kommitténs tillsättande föranleddes i sin ordning av en inom fullmäktige väckt motion, vari anfördes bland annat, att Uddhagens läge vore det allra gynnsammaste för upplåtelse av mark till egna hem, att det därför ej syntes bliva svårt att sälja området, styckat i tomter, att den till lägenheten hörande parken Ekudden väl vore vad natur och läge beträffade en av de vackraste i Sverige, att denna park visserligen hittills varit tillgänglig för köpingens invånare, men att det ej vore säkert, ifall detta skulle fortfara, om lägenheten komme i en annan ägares hand, att Kungsörs köping vore stadd i raskt framåtskridande, vilket syntes skola i än högre grad bliva händelsen om frågorna rörande Mälarens reglering och anläggandet av en järnväg Katrineholm—Köping snart vunne en lycklig lösning, att om lägenheten komme i enskilda tomtspekulanter händer, densamma skulle med sitt utmärkta läge och lättarbetade byggnadstomter bliva en svår konkurrent till köpingen, samt att för köpingens utveckling säkerligen skulle inom kort uppstå verkligt behov av ökad tillgång å byggnadstomter. Vad sålunda anförts synes mig utvisa, att sakliga skäl av ganska stor betydelse tala för att Kungsörs köping må beredas tillfälle att, om den så önskar, förvärva ifrågavarande lägenhet eller någon del av densamma. Priset synes i sådant fall böra bestämmas i enlighet med reglerna för expropriation. Då emellertid från köpingens sida ännu endast en förberedande förfrågning framställts, bör uppenbarligen ett beslut om lägenhetens försäljning icke begränsas till att endast avse dess överlåtande till köpingen. Om köpingen avstår från att reflektera å köp av lägenheten eller Kungl. Maj:t finner de villkor, som tilläventyrs kunna komma att uppställas från köpingens sida, oantagliga, bör Kungl. Maj:t äga frihet att sälja egendomen på annat sätt, vilket även bör, för den händelse blott en del av lägenheten säljes till Kungsörs köping, gälla för den återstående delen. Denna försäljning bör i sådant fall ske enligt grunderna

för egnahemslägenheters upplåtande. Att, såsom domänstyrelsen förordat, vid försäljningen av lägenheten till Kungsörs köping stadga särskilt förbehåll i syfte av ekparkens bevarande synes mig ej behöfligt. Tillsvidare synes på grund av de sakkunnigas utredning ett försäljningsvärde av 35,000 kronor böra beräknas.

Husbondängen är jämväl en särskilt för sig belägen lägenhet. I likhet med de sakkunniga anser jag tillräckliga skäl icke föreligga för att i kronans ägo behålla densamma. Den är fullständigt obebyggd, så när som på en stuga, vilken synes tillhöra den person, Andersson Stick, som gjort framställning att få köpa den tomt, varå huset är uppfört. Tillräckligt skäl att såsom domänstyrelsen ifrågasatt, för kronan behålla den knappt 15 hektar omfattande ekskogen, vilken icke ligger i sammanhang med annan kronan tillhörig skog, synes mig icke föreligga. Denna ekbacke lär vara särdeles lämplig till tomtplatser för de lägenheter, i vilka jag anser fastigheten böra uppdelas. De sakkunniga uppgiva visserligen, att förutsättningar saknas för anordnande av egna hem å lägenheten, troligen dock med undantag av Sticks omförmälda tomt, och hålla före, att egendomen bör säljas antingen i sin helhet eller uppdelad i exempelvis tre lotter. Jag anser emellertid, att försäljningen bör ske enligt merberörda grunder av den 31 december 1909, varvid en blivande undersökning torde få utvisa, i huru många lotter fastigheten bör styckas. Saluvärdet har nu av de sakkunniga beräknats till 25,000 kronor.

Den sammanlagda arealen å de till försäljning nu föreslagna egendomarna utgör 281 hektar 38.60 ar, varav 211 hektar 22.20 ar åker, 6 hektar 76.70 ar äng, 60 hektar 9 ar avrösningsjord och 3 hektar 30.70 ar impedimenter. Härtill kan komma en obetydlig areal av Liberga skog för byggnadsplatser till lägenheter å Libergsäng. I avseende å arealen å varje särskild egendom tillåter jag mig hänvisa till bilagan. Sammanlagda försäljningsvärdet är av de sakkunniga beräknat till 151,300 kronor.

Köpeskillingarna för de fastigheter, som komma att försäljas, synas mig böra ingå till statens domäners fond och disponeras på samma sätt som liknande medel för andra försålda kronoegendomar och alltså enligt Riksdagens beslut år 1911 användas till inköp av skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark ävensom till inlösen av ströängar å kronoparkerna i Norrland och Dalarna.

På grund av vad jag sålunda anført tillåter jag mig hemställa, att Kungl. Maj:t behagade i proposition föreslå Riksdagen att

dels medgiva, att nedannämnda, till Strömsholms hingstdepå nu anslagna fastigheter i Västmanlands län må sålunda disponeras,

att den del av Strömsholms kungsladugård i Kolbäcks socken, som benämnes Herrskogsjorden och är belägen väster om Oxelösund—Flen—Västmanlands järnväg samt norr om Herrskogsvägen och innefattar en areal av 49 hektar 81.70 ar, ävensom lägenheterna Rytterns äng och Skarpan i Rytterns socken, lägenheten Libergsäng i Torpa socken jämte det mindre område av Liberga skog i samma socken, som må finnas erforderligt för beredande av byggnadsplatser, lägenheten Kobergsäng i Arboga socken och lägenheten Husbondängen i Kungs Barkarö socken må efter verkställd styckning och saluvärdering försäljas enligt kungörelsen den 31 december 1909 angående förändrade grunder för åtgärder i syfte att åt mindre bemedlade och obemedlade bereda tillfälle att förvärva egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar och med iakttagande av de i nådiga brevet till domänstyrelsen samma dag meddelade närmare bestämmelser i fråga om tillämpningen av berörda grunder; samt

att lägenheten Uddhagen i Kung Karls socken likaledes må försäljas, varvid det må ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma, huruvida det må medgivas Kungsörs köping att helt eller delvis förvärva lägenheten, i vilken händelse köpeskillingen skall bestämmas i den ordning, gällande förordning angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov stadgar; skolandet, därest Kungsörs köping icke förvärvar lägenheten eller mer än en del av densamma, lägenheten eller den återstående delen därav försäljas enligt ovanberörda kungörelse och nådiga brev den 31 december 1909;

dels medgiva, att de för ovanberörda fastigheter Herrskogsjorden, Rytterns äng, Skarpan, Libergsäng jämte erforderlig del av Liberga skog, Kobergsäng, Husbondängen och Uddhagen inflytande köpeskillingar eller, därest och i den mån samma fastigheter icke försålts med tillträdesrätt för köpare den 14 mars 1914, från och med sistnämnda dag fastigheterna själva må tillföras statens domäners fond;

dels medgiva, att de för samma fastigheter inflytande köpeskillingar må användas till inköp av skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark ävensom till inlösen av ströängar å kronoparkerna i Norrland och Dalarna;

dels ock medgiva, att samtliga övriga till Strömsholms hingstdepå nu anslagna fastigheter må från och med den 14 mars 1914 tillföras statens domäners fond, dock med undantag av dels det jordområde vid Strömsholm, varå själva depåbyggnaderna med tillhörande anläggningar äro belägna, jämte dessa byggnader och anläggningar ävensom

så stor del av f. d. lönejordarna, som erfordras för depåpersonalens behov, dels ock den till den 14 mars 1924 utarrenderade egendomen Strömsvik.

Vad departementschefen sålunda hemställt, däruti statsrådets övriga ledamöter instämde, behagade Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten gilla och bifalla samt förordnade, att proposition i ämnet skulle med den lydelse, bil. . . . till detta protokoll utvisar, avlätas till Riksdagen.

Ur protokollet:
Gösta Alstermark.

BILAGA

	Egendomarnas namn	Ä g o a r e a l				
		Åker	Äng	Avrösning	Impediment	Summa
Utarrenderade genom domänstyrelsen till den 14 mars 1914.	Strömsholms kungsladugård med Kvarnhagsvretarna, Stallängen, Sävholmen, Hummelskärr och del av Jordmarken	192,662	29,071	133,188	5,665	360,586
	Hultet med Säbyudde, Djurgården och Rigården Soten, Billingsklubben, Nyckelgrunden, Klubbholmen, Lilla Stafsholmen, Stafsholmen.....	96,090	10,776	104,949	2,397	214,212
	Ryttersäng	4,103	4,100	7,701	1,227	17,191
	Skarpan	22,123	0,013	7,350	0,493	30,259
	Libergsäng	11,828	0,042	5,445	0,155	17,470
	Kobergsäng	34,172	0,587	0,091	0,626	35,476
	Uddhagen	49,116	0,370	—	1,057	50,543
	Uddhagen	21,052	2,155	10,198	0,320	33,725
	Köpingskomplexet: Tyskhagen, Myskhagen, Jordmarken, S. o. N. Tallholmen, Botten, Linnlandet, Suggskär, Harsten, Fiskhagen, Stenhagen, Mellanhagen, Grönöhagen, Tranviken, Gubbgrundet, Köpingsön, Byslätten.....	741,756	445,384	84,144	19,139	1,290,423
	Husbondängen	46,725	1,226	15,771	0,374	64,096
	Köpings djurgård	59,075	1,276	55,127	0,151	115,629
	Summa	1,279,002	495,060	423,944	31,604	2,229,610
	Disponeras direkt av hingstdepån	Åshagarna, Jägaråsen, Malmön, Vitön, Runskär, Sänkslätten eller Sänkslättern	1,891	36,407	50,276	9,000
Liberga skog och skogvaktarboställe		—	—	134,980	16,100	151,030
Tartarhagen, Österängen, Koängen I och II ¹		4,827	62,513	—	—	67,340
Södra åsen		—	—	10,000	—	10,000
F. d. lönejordar, Oxhagarna, Kvarnhagen ²		32,506	41,862	5,860	—	79,728
Herrskogen, del av Jordmarken, Billingen, Bärlingen, Broholmen med Sandholmen		—	—	188,250	67,280	255,530
Summa	39,224	140,782	388,816	92,380	661,202	
Utarrenderad till 14/3 1924	Strömsvik med Häggholmen och Sylta hagar	223,175	37,356	53,884	1,145	315,560
	Totalsumma	1,541,401	673,198	866,644	125,129	3,206,372

¹ Utarrenderade av depån. ² Delvis utarrenderade av depån. ³ I taxeringsvärdet ingå hingstdepåns

Avrös- ningsjor- den inne- håller i skogsmark	Antal ekar	Nuvarande arrendebelopp					Byggnadernas brand- försäkringsvärde		Taxerings- värde
		Hö kg.	Halm kg.	Havre kg.	Penningar	Summa värde	Statens	Arrenda- torns	
129.846	1,379	2.806	33,459	7,938	3,000	4,784	59,940	15,720	93,800
104.391	546	—	15,000	—	2,388	2,763	33,900	9,900	56,000
7.701	197	—	—	—	325	325	250	250	5,300
7.094	465	—	8,520	1,540	363	730	740	1,990	12,400
5.373	60	—	—	770	221	298	—	—	4,200
—	—	—	—	—	—	—	1,500	700	18,000
—	—	—	—	—	—	—	700	4,500	20,000
9.777	934	—	—	—	—	—	—	500	16,000
		348,563	68,013	107,485	2,860	34,480	6,700	114,830	459,300
23.259	4,757	—	—	—	—	—	—	—	21,000
14.787	713	—	—	—	—	—	—	—	21,000
50.934	—	—	—	—	1,200	1,200	300	16,000	33,600
353.162	9,069	351,369	124,992	117,733	10,357	44,580	104,030	164,390	739,600
21.600	874	—	—	—	—	—	—	3,600	4,200
134.930	13	—	—	—	—	—	4,000	—	61,500
—	1,531	—	—	—	1,000	1,000	—	—	—
—	631	—	—	—	—	—	—	—	—
—	129	—	—	—	964	964	315,025	—	182,900 ^s
188.250	4,835	—	—	—	—	—	—	—	—
344.780	8,013	—	—	—	1,964	1,964	319,025	3,600	248,600
—	1,977	—	—	—	4,500	4,500	88,300	4,770	115,300
697,942	19,059	351,369	124,992	117,733	16,821	51,044	511,355	172,760	1,103,500

åbyggnader.